

Rekabet Gücü Olarak Kaynak Tabanlı Eko-Yeniliğin İşletme Performansı Üzerindeki Etkisi: Antalya Sanayi İşletmelerinde Bir Uygulama *

The Effect of Resource-Based Eco-Innovation as a Competitive Strength on Business Performance: An Application in Antalya Industrial Enterprises

İlbey Kutluhan Papatya¹

Öz

Kaynak tabanlı eko-yenilik [ekolojik yenilik] ile işletme performansının geliştirilmesi sürdürülebilir eko-rekabet gücü elde etmenin ötesinde öncelikle doğal kaynakların bozulmasını azaltmak, temel yaşam koşullarını iyileştirmek ve çevre dostu fırsatları yakalamak için kritik başarı faktörü olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte işletmenin kit doğal kaynaklara bağımlılığını azaltmakla kalmayıp aynı zamanda kârlılığını, müşteri sadakatini, marka değerini, kurumsal itibarını kısacası sürdürülebilir rekabet gücünü artıracak koşulları yaratabilmesi anlamına gelmektedir. Bu kapsamda eko-süreç yeniliği, eko-örgütsel yenilik ve eko-ürün yeniliğinin işletme performansı üzerindeki etkisini ölçmeye yönelik Antalya ilinde faaliyet gösteren sanayi işletmelerinde toplamda 220 işletme yönetici ile görüşme yapılarak bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada kaynak tabanlı kuram bağlamında eko-yeniliğin işletme performansı üzerindeki etkisini belirlemek ve böylelikle gelecekte yapılacak olan çalışmalara ışık tutmak amaçlanmıştır. Ampirik çalışma analizleri sonucunda, kaynak tabanlı eko-yeniliğin işletme performansı üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu teyit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kaynak Tabanlı Kuram, Kaynak Tabanlı Eko-Yenilik, Rekabet Gücü, İşletme Performansı.

Abstract

Improving business performance through resource-based eco-innovation [ecological innovation] is considered a critical success factor not only for achieving sustainable eco-competitiveness, but also for reducing the degradation of natural resources, improving basic living conditions and capturing environmentally friendly opportunities. In addition, it means that the business can not only reduce its dependence on scarce natural resources, but also create conditions that will increase its profitability, customer loyalty, brand value, corporate reputation, in short, its sustainable competitiveness. In this context, a study was conducted to measure the impact of eco-process innovation, eco-organizational innovation and eco-product innovation on business performance by interviewing a total of 220 business managers in industrial enterprises operating in Antalya. This study aims to determine the effect of eco-innovation on business performance in the context of resource-based theory and thus to shed light on future studies. As a result of empirical study analysis, it has been confirmed that resource-based eco-innovation has a significant impact on business performance.

Keywords: Resource-Based Theory, Resource-Based Eco-Innovation, Competitive Strength, Business Performance.

1. Doktorant, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, kpatatya@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-0363-6456>

Makale Türü Article Type
Araştırma Makalesi Research Article

Başvuru Tarihi/Application Date
11.03.2024

Yayına Kabul Tarihi/Acceptance Date
01.04.2024

DOI
10.20875/makusobed.1451188

* Bu çalışma, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı'nda Doç. Dr. Ahmet Buğra HAMŞIOĞLU danışmanlığında İlbey Kutluhan PAPTAYA tarafından "Kaynak Temelli Kuram Bağlamında Eko-Yeniliğin İşletme Performansı Üzerindeki Etkisi: Antalya Sanayi İşletmelerinde Bir Uygulama" başlığıyla tamamlanarak savunulan Yüksek Lisans tezinden türetilmiştir.

Bu makaleye atıfta bulunmak için:

Papatya, İ. K. (2024). Rekabet gücü olarak kaynak tabanlı eko-yeniliğin işletme performansını üzerindeki etkisi: Antalya sanayi işletmelerinde bir uygulama. *MAKU SOBED*, (39), 94-119. <https://doi.org/10.20875/makusobed.1451188>

EXTENDED SUMMARY

Research Problem

The aim of this study is to evaluate the effects of resource-based eco-innovation as a competitive strength on business performance.

Research Questions

Eco-Organizational Innovation: 1) The management of our enterprise often shares eco-innovation information with employees. 2) The management of our business generally invests in R&D with a high rate of eco-innovation. 3) The management of our enterprise often shares experiences between departments regarding eco-innovation 4) The management of our business often collects information on eco-innovation trends. The management of our enterprise often actively participates in eco-innovation activities. 5) The management of our business often uses new management systems to manage eco-innovation. Eco-Process Innovation: 1) Our business often innovatively updates its production processes to protect against contaminants. 2) Our business frequently innovatively updates its production processes to meet environmental law standards. 3) Our business often uses innovative technologies in production processes to save energy. 4) Our enterprise often innovatively updates production equipment in production processes to save energy. Eco-Product Innovation: 1) Our business often places emphasis on developing new eco-products through new technologies to simplify product packages. 2) Our enterprise usually attaches importance to developing new eco-products through new technologies to simplify the structure. Our enterprise generally attaches importance to developing new eco-products through new technologies to easily recycle their components. 3) Our business often places emphasis on developing new eco-products through new technologies to easily decompose its materials. 4) Our business generally attaches importance to developing new eco-products through new technologies to use natural materials. 5) Our business places emphasis on developing new eco-products, often through new technologies, to reduce the harm caused by waste as much as possible. 6) Our business places emphasis on developing new eco-products, often through new technologies, to use as little energy as possible.

Literature Review

No study on this subject has been found in the Turkish literature. When a general literature review was made, it was determined that there were a limited number of studies on this subject. Resource-based eco-innovation is one of the most important developments in the world's quest to solve environmental and sustainable development problems. Most of the research on this subject in the literature addresses eco-innovation from a market-based perspective. However, very few studies emphasize the importance of dynamic factors such as internal capabilities of businesses. In this context, the relevant literature review was conducted in detail and the relevance of the field of ecological innovation to resource-based theory was discussed by analyzing academic explanations and research in this field. This field is based on the stages of development of both capitalism and circular economies. Therefore, the interdisciplinary structure of the field offers important approaches to the analysis level of ecological innovation and strategic marketing studies.

Methodology

Survey method was used in the research. The survey form used in the study consists of three parts. The first part consists of demographic questions, the second part consists of questions about resource-based eco-innovation, and the third part consists of questions about business performance. The scales used in the research consist of frequently used scales whose validity and reliability have been previously established in the literature. Research hypotheses were tested with structural equation modeling.

Results and Conclusions

According to the results of the research hypotheses prepared by interviewing a total of 220 business managers in industrial enterprises operating in Antalya and tested with the structural equation model, it has been observed that eco-innovation (organizational innovation, process innovation and product innovation) has a direct and positive effect on business performance. The study also showed that organizational innovation has a positive effect on process innovation, and organizational innovation and process innovation also have a positive effect on product innovation. In the structural equation model presented as a result of the study, the hypotheses for Antalya industrial enterprises were accepted and the structural equation model was confirmed.

1. GİRİŞ

İnsanın ve toplumların gelişiminin ilk aşamalarından itibaren, tüm insan faaliyetleri çevrede gelişmiş ve çevresel kaynaklar kullanılmıştır. Uzun bir süre boyunca, insan eylemlerinin çevre üzerindeki etkisi ile doğal özelliklerini sürdürme yeteneği arasındaki denge korunmuştur. Bununla birlikte, kalkınmanın yoğunlaşması, yeni sektörler, ürünler, yan ürünler, kirleticiler, ulaşımdaki muazzam artış, kaynaklara olan

talep ve daha birçok neden çevrenin artık onarılmayacak kadar bozulmasına yol açmıştır. Doğal kaynaklar, yani doğal ortamda erişilebilen ve insan faaliyetleriyle dönüştürülmemiş malzeme ve enerji tükenmeye maruz olduğundan, bunları sürdürülebilir bir şekilde yönetmek dünyamızın “büyük zorluklarından” biri haline gelmiştir (Tønnessen, 2021). Bu nedenle acil çözüm gerektiren küresel çevre sorunları, ticari faaliyetlerin doğal çevre üzerindeki etkileri konusunda toplumsal farkındalığı da artırmaktadır.

İnsan toplumu gelişmek zorundadır ve gelecek nesiller, temiz bir çevreye ve doğal kaynaklara erişim konusunda geçmiş ve gelecek nesillerle aynı haklara sahiptir. Bu çıkarım tüm mal üretim sürecini yeniden düşünmek ve toplumdaki hizmetleri sağlamak için başlangıç noktasıdır (Albu, 2017). Bugün dünyanın her yerindeki işletmeler, eko-yeniliğin iyi bir ticari anlam ifade ettiğini ve hayatta kalmaları ve büyümeleri için gerekli olduğunu kabul etmektedirler. Birçok CEO, eko-yenilik uygulamalarının hem kurumsal kaynak üretkenliğini hem de paydaş güvenini artıracığına inandığını belirtmektedirler. İşletmeler, müşteri ve hissedar olmayanlar da dâhil olmak üzere daha geniş bir paydaş yelpazesine birlikte aynı zamanda çalışanları, yerel toplulukları, düzenleyicileri, borç vericileri, tedarikçileri, iş ortakları ve savunma gruplarının çıkarlarını da dikkate almaya başlamaktadırlar. Her biri belirli çevresel çıkarları ve endişeleri olan bu paydaşlar, işin başarısına yardımcı olma veya engelleme gücüne sahiptir. ABD şirketlerinin sürdürülebilirlik taahhütlerini paydaşlarına iletmeye istekli olmaları eko-yenilik uygulamalarının gelecekte rekabet gücünün en önemli aracı olacağını göstergesidir. Amerika'nın en büyük 100 halka açık şirketinin (S&P 100) %90'dan fazlası sürdürülebilirlik çabalarını rapor etmektedir (Cheung, 2021).

Son zamanlarda birçok ekonomistin Dinamik Stokastik Genel Denge (Dynamic Stochastic General Equilibrium-DSGE) modellemesiyle bütünleştirmeye ve serbest piyasa ekonomisiyle bağlantı kurmaya çalıştığı Schumpeter'in paradoksal terimi olan “yaratıcı yıkım” kavramı, özellikle eko-yenilik ve büyüme modellerinin tasarımında ve küresel ekonomide sürdürülebilir rekabet gücünü desteklemenin bir yolu olarak ele alınmaktadır. Daha az üretken/eski işletmelerden daha yenilikçi/üretken işletmelere kaynak yeniden tahsisi ile bağlantılı mikroekonomik temel ile tutarlı olarak görüldüğü için sürekli güncellenerek eko-yenilik kapsamında geliştirilmektedir (Cozzi ve Galli, 2019). Bu konuda bilim insanları iki farklı görüşü benimsemektedirler: Bu görüşlerden birincisi, iş kararlarını yönlendiren mevcut sosyal paradigmlar ve normatif çerçeveler değişmeden kalırsa gerçek çevresel iyileştirmeler zordur. Diğerisi ise yöneticilerin doğal çevreyi normatif veya etik sorun olarak bakmaktan çok, stratejik veya subjektif bir konu olarak bakma, çerçeveleme eğiliminde olduğu ve bu nedenle örgüt içinde değişimi teşvik etmek için stratejik bir yaklaşım geliştirildiği savunulmaktadır.

Stratejik bir yaklaşım olarak kaynak tabanlı eko-yenilik, sürdürülebilirliğe geçişte değişim için temel bir itici güç olarak vurgulanmakta ve hem ekolojik hem de sosyo-ekonomik kazanımlar sağlayan yenilik olarak tanımlanmaktadır (Papatya ve Papatya, 2022). Dahası kaynak tabanlı eko-yenilik, ekonomik, çevresel ve toplumsal zorlukların ve bunlarla birlikte gelen belirsizliklerin ve gelecekteki sonuçların olduğu bir çağda toplumsal ilerlemenin ve uluslararası rekabet gücünün temel belirleyicisi olarak kabul edilmektedir (Martini vd., 2020). Bu konu üzerine yapılan araştırmalar, mevzuata uygunluğun ötesine geçen proaktif kurumsal çevre stratejilerinin, değerli örgütsel yeteneklerin aracılık ettiği durumlarda işletme performansı üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir (Christmann, 2000; Wagner, 2005).

Bu kapsamda çalışma Antalya sanayi işletmelerinde kaynak tabanlı kuramdan yola çıkarak eko-yenilik ile performans arasındaki ilişkiyi ve etkiyi araştırmaya yönelik yapılan ampirik analiz sonuçlarını irdelemektedir. Sonuç bölümünde ise analiz ve bulgular ortaya konulup birlikte değerlendirilerek bu bulgulardan yola çıkılarak görüş ve öneriler sunulmaktadır.

2. YAZIN TARAMASI

2.1. Ekolojik Kaygular, Sürdürülebilirlik ve Eko-Kapitalizm

Ekolojik (çevresel) kaygı/ekonomik faaliyet ilişkisindeki üç farklı aşama veya adımı birbirinden ayırmak için Colby'nin sınıflandırması takip edilebilir. Bu sınıflandırmaya göre, ekoloji konularının ekonomik tartışmalarda neredeyse hiç olmadığı ilk aşama, sanayileşmenin başlangıcından 1970'lerin başına kadar uzanmaktadır (Colby, 1991). O dönemde işletmelerin endişeleri sadece rekabetçi pazarları içindi. Ekolojik konular stratejik gündemlerinde hiç dikkate alınmadı ve baskın kurumsal yaklaşım öncü ekonomi paradigmasıydı. Bu kurumsal evrimin ikinci aşaması, Derin Ekoloji ve Çevre Koruma ilkeleri arasındaki çatışmanın ortaya çıkmasıyla karakterize edilir. İlk yaklaşım insanların doğaya tabi olduğunu iddia ederken, sonuncusu işletmelerin endüstriyel faaliyetlerinin neden olduğu zararı hafifletmenin yolunu bulmaya

çalışmaktır. Üçüncü aşamaya kaynak yönetimi paradigması hâkimdir. Savunucuları, çevre sorununun çözümünün sadece çevre koruma önlemlerinin uygulanması olmadığına bilincindedir. Bu aşamada temel endişe, çevre ürünleri için 'doğru' fiyatların nasıl belirleneceğidir. Son aşamada eko-kalkınma paradigması ortaya çıkar. Bu yaklaşım, kaynak yönetiminin çözümlerinin gerçek sorunla yüzleşmediğini ve bunun yerine daha çevreye duyarlı önlemlerin gerekli olduğunu tespit eder. Bu yaklaşımın akademisyenleri, önleme tedbirlerinin yanı sıra değerler ve yaşam tarzlarındaki değişiklikleri destekler.

Genellikle, ekolojik kriz üzerine bilimsel çalışmaların İsveçli bilim insanı Svante Arrhenius'un 1890'lardaki keşiflerinden filizlendiği söylene de 1980'lerin sonunda küresel çevresel sorunlar üzerine kamusal alanda bilinçli tartışmalar ve sosyal ve beşerî bilimlerdeki şirketlerin uluslararasılaşması tartışmalarıyla birlikte eş zamanlı olarak bu konudaki çalışmalar da hız kazanmıştır. Buna karşın bireylerde, topluluklarda ve hükümetlerde bu tartışmalar inkâr, kopukluk ve kayıtsızlıktan çeşitli tür ve derecelerde katılım ve aktivizm ruhuna kadar uzanan farklı tepkilere yol açmaktadır (Chakrabarty, 2021, s. 23). Bu tepkisel fikirlerde 18. yüzyıldan itibaren oluşturulmuş, eko-anarşist ve anarko komünist ideolojiler ile şekillendirilmiş "ekolojik yurttaşlık" gibi toplum imgelemeleri de görülmektedir (Dobson, 2003; Porritt, 1989, s. 119). Bunun yanı sıra iki yaklaşımın arasındaki farklılıkları, insan-doğa ilişkisi diyalektiğinde, çevreci ve ekolojik yaklaşım ayırımında ve bütünsel bakış ile indirgemeci bakış arasındaki farklılıklarda görmek mümkündür.

Küresel ekolojik bozulmayla nasıl başa çıkılacağına dair yazınlarda taban tabana zıt yaklaşımlar söz konusudur. Temelde farklı iki ekonomik büyüme ve "kalkınma" anlayışı ile karşılaşırız. Biri, çevre sorunlarına çare olarak büyümeyi savunmak için kullanılan neoklasik ekonomi kuramının yaygın hegemonik perspektifidir. Diğeri ise, bunun yerine büyümenin ekolojik sorunların dünya ekonomisinin çevre sektörlerine kaydırılmasını içerdiğini öne süren dünya sistemi kuramının sıfır toplamlı perspektifidir ve her ikisi de adanılmış idealin değil, toplum mühendisliğinin sermayesidir (Bookchin, 1996, s. 27).

1970 sonrası ekolojik sorunların büyüyen boyutu karşısında, ekolojik dengenin korunması düşüncesi temelinde ekonominin araçlarıyla ekolojik alana yönelik müdahale başlamıştır. Ekolojik sorunların kökeni, özel mülkiyet hakkının, ekosistem hizmetlerinin fiyatının ve piyasasının olmaması, dışsallıklar gibi ekonomik alanın kavramları üzerinden açıklanmıştır. Ekolojik varlıkların fiyatı belirlenerek, piyasaları kurulduğu takdirde aşırı kullanımının önleneneğine yönelik bir çözüm önerilmiştir. Bu amaçla ekosistem piyasalarının kurulabilmesi için ekosistem hizmetleri sınıflandırılarak, çeşitli fiyatlama yöntemleri geliştirilerek mübadele edilebilir hale getirilmiş ve böylece doğa metalaştırılarak bir tür "sermaye" olarak nitelendirilmiştir. Tüm bu yöntem ve kavramların ortaya çıkışında ekonominin ve/veya pazarlamanın yeni yaklaşımları çeşitli etiketlemeler altında (çevre ekonomisi, yeşil pazarlama, ekolojik ekonomi, ekolojik kalkınma, döngüsel-ekonomi, ekolojik pazarlama gibi) rol oynamıştır.

1980'lerin sonuna gelindiğinde sürdürülebilir kalkınma paradigması, ekonomik büyüme, sosyal refah ve çevre korumanın uyumlu hale getirilebileceği bir çerçeve sağlamak için ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte, son 30 yıldan fazla bir süredir, böyle bir uyumun anlaşılmasının zor olduğunu söyleyebiliriz. Son üç yüzyılda, insanların küresel çevre üzerindeki etkileri artmıştır. Bunun anlamı insan kaynaklı karbondioksit emisyonları nedeniyle, küresel iklimin önümüzdeki bin yıl boyunca doğal davranıştan önemli ölçüde sapabileceğidir (Crutzen, 2002, s. 23). Geçmiş 10-12 bin yılın sıcak dönemi olan Holosen'i tamamlayan, birçok yönden insan egemen jeolojik çağ "Antroposen" terimi ile ifade edilmektedir.

Antroposen'in on sekizinci yüzyılın ikinci yarısında, kutup buzullarının içinde sıkışmış hava üzerinde yapılan analizlerin karbondioksit ve metan yoğunlaşmasının küresel ölçekte arttığını göstermesiyle başladığı söylenebilir. Bu tarih aynı zamanda James Watt'ın 1784'teki buhar motoru tasarımına da denk geliyor (Crutzen, 2002, s. 23). Antroposen çağının başlangıcı, insan nüfusunun ve tüketim alışkanlıklarının aniden hızlanmasını ifade eden "Büyük Hızlanma" döneminin başladığı 1950'lere dayandırılıyor. Bu dönemde Steffen Crutzen ve McNeill, dokuz gezegensel sınırdan dördünün aşıldığını göstermiştir: iklim değişikliği, biyosfer bütünlüğündeki etkiler, kara sistemi değişikliği ve değişen biyokimyasal akışlar, insan faaliyetlerinin Dünya'yı yeni bir dengesizlik durumuna sürüklediğinin bir tezahürüdür (Steffen vd., 2007, ss. 614-621). Bu dönem aynı zamanda alüminyum, beton ve plastik gibi materyallerin her yerde yaygınlaştığı bir döneme tekabül ediyor. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından "Önümüzdeki Sınır: İnsani Gelişme ve Antroposen" başlıklı 2020 İnsani Gelişme Raporunda tüm ülkelerin ilerleme yollarını yeniden tasarlamaları, dönüşümü engelleyen güç ve fırsat eşitsizliklerini ortadan kaldırmaları çağrısında bulunularak insani gelişme ve yoksulluğun ortadan kaldırılmasına dikkat çekilmiştir (UNDP, 2020). Benzer şekilde Fransız ekonomist Thomas Piketty, "21. Yüzyılda Sermaye" başlıklı kitabında dünya toplumlarının

mevcut yapıları, ekonomik ve çevre açısından değerlendirildiğinde birbirine zıt sayılabilecek özelliklerinin (özellikle son 50 yılda servet yoğunlaşması ve eşitsizlik artmış olması gibi) daha çok olduğuna dikkat çekmektedir. Üstelik bunların büyük bir çoğunluğunun açlık ve yoksulluk sorunları ile karşı karşıyadır (Piketty, 2014). Eğer gelişmekte olan ülkeler dünyasının büyük kısmı ekonomik, sosyal afet ve çevre felaketlerinden kurtarılacaksa, küresel ekonomik büyümenin yeniden canlandırılması şarttır.

Pratik açıdan bunun anlamı eko-kapitalizmin (yani ekolojik yönelimli kapitalizmin) yükselişi olarak yorumlanmaktadır. Yazında pek çok farklı konuyu kapsayan 'eko-kapitalizm' terimi, burada özellikle 'serbest' veya neoliberal bir pazarın insanlar ve gezegen için sürdürülebilir bir gelecek sağlamanın en iyi yolu olduğu önermesine atıfta bulunmak için kullanılmaktadır. Bu liberal (veya neoliberal) çevrecilik, doğal sermayenin (yağmur ormanları gibi) yerine 'insan yaratıcılığı ve teknolojik gelişmeyi' koymayı amaçlamaktadır (Whitehead, 2014, s. 263). Buna karşın eleştirilenler, eko- kapitalizmin antropojenik iklim değişikliğini başarılı bir şekilde ele alabileceği yönündeki iddialara, kapitalizmin doğasında var olan büyüme ve birikim dürtüsüne, doğal kaynakların sömürülmesine bağımlılığına ve buna bağlı Kuzey/Güney adaletsizliklerine dikkat çekerek yanıt vermektedirler. Aynı zamanda bunun neoliberalizmin olumsuz sonuçlarını yeşil aklama egzersizi olduğuna da dikkat çekmektedirler.

Neoliberalizmi devlet ekonomi politikası ya da özellikle batı ülkelerinin ekonomisinin endüstriyel çekirdeğini yeniden yapılandırma ihtiyacıyla ilgili olarak “hayatın her alanına pazar değerlerini yayan” daha temel ve daha kapsamlı bir pazarlama mantığı olarak anlasak da “çevrecilik” neoliberal fikirlerle akıcı bir şekilde uyumlu olduğunu söylemek mümkündür (Papatya ve Papatya, 2022). Doğa zaten kapitalizmin gelişim ve çelişkileriyle birlikte çok eski zamanlardan beri çevresel dönüşümler yoluyla pek çok bakımdan bir “ikinci doğa” olarak yeniden tesis edilmiştir (Harvey, 2017).

Bu aşamada küresel çevre kurumları, sosyal ve ekonomik reform için, hem neoliberal yönergeleri yakından takip eder hem de maliyet etkinliği ve idari verimlilik sınırları içinde çalışırken işletme dilini kullanarak çevre kirliliğini verimsizlik ve pazar başarısızlığı sorunu olarak kavramsallaştırır. Jameson bu durumu kapitalizmin küreselleşmesi ile ortaya çıkan tüm boşlukların kapatılması olarak açıklar. Jameson’a göre bu durum somut bir “Dünya Pazarı” perspektifinin ortaya çıkışıdır (Jameson, 2009). Kriz ve onu çözecek politika yönergeleri sadece yeni mallar, pazarlar ve yeni talepler yaratmakla kalmaz, aynı zamanda üretim ve nakliye yöntemlerinde, endüstriyel organizasyonda, tüketim mallarında, kısacası Joseph Schumpeter’in bir zamanlar “Kapitalist motoru kuran ve hareket ettiren temel dürtü” olarak tanımladığı yeniliği üreten güçler, tüm bu unsurları da teşvik eder. Bu teşvikin altında şu gerçek yatar: “Hiçbir rasyonel parasal sermaye sahibi, değerlendirme sürecinin sonunda başlangıca göre daha fazla para elde etmedikçe, meta ve artı değer üretimini örgütlemenin getirdiği onca zahmet ve eziyete katlanmaz. Her şey en fazla kârın nerede yattığına bağlıdır. Ancak bu kâr arayışı şu ilk koşula bağlıdır: “Bugünün kâr fırsatlarının kullanılması yarının fırsatlarını yok etmemelidir (Baran ve Sweezy, 1970). Kısacası onları teşvik eden güç bireysel kâr güdüsüdür” (Harvey, 2017).

Tıpkı 1948’den sonra Birleşmiş Milletler Örgütü koridorlarında sıkça telaffuz edilmeye başlanan kalkınma kavramının (doğrusal ilerleme, sınırsız büyüme paradigmasının bir versiyonu olarak) yeni koşullarda aldığı biçim gibi sürdürülebilirlik kavramı da değişen koşullarda bu düşüncenin uzantısı olmuştur (Francois, 2002). Böylece, hükümet, iş dünyası ve çevre kuruluşları ortaklar veya paydaşlar olarak görülürken, ekolojik unsurlar (karbon gibi) parasal birimlere dönüştürülebilir kirlilik hakları, maliyet-fayda analizi ve daha büyük risk analizini kolaylaştırmak için atanır. Yeni bir döngüsel ekonominin, yenilenebilir enerji, yeşil kimya, geri dönüşüm ve daha yüksek verimliliklere odaklanan tekno-yönetimsel yenilikler tarafından yönlendirilmesi beklenir. Neo-liberalizmin, özellikle rekabeti ve yeniliği (hem ekolojik modernizasyonu ve hem de kurumsal sosyal sorumluluğu benimsemesi) teşvik etme kapasiteleri ve serbest piyasaların en iyi şekilde çalıştığı görüşü yoluyla, ekonomik başarının temel itici güçleri olarak piyasalara olan inancı yeniden onaylaması ve şirketlere önemli ölçüde artırılmış güçlerle yatırım yapması bunun bir işareti olarak görülür (Curran, 2015, s. 4).

Son yıllarda şirketlerin kaynak sahipliği ve “eko-sistem hizmetleri” sağlanmaya yönelik katılımlarının artması ve eşzamanlı olarak pazarlar ve pazar temsilcilerinin birçok ölçekte çevresel yönetim mekanizmaları olarak konuşlanması bu işaretleri doğrulayıcı niteliktedir. Görünen o ki, küresel iş dünyası bir yandan yeni iş modelleri ve eko- kalkınma stratejileriyle rekabet edebilirlik sahnesini değiştirmeyi hedeflerken, diğer yandan işletmeleri iş modellerini yönlendiren değer ve kârlılık kavramlarını yeniden gözden geçirmeye yöneltmektedir.

2.2. Rekabet Gücü ve Eko-Yenilik

Adam Smith'ten günümüze 235 yıllık bir evrimin ardından, rekabetçilik/rekabet edebilirlik ve rekabet gücü kavramı birçok ekonomist tarafından değerlendirilmiştir (Bleotu, 2012, ss. 53-82). Dolayısıyla, rekabetçilik son derece tartışmalı bir kavramdır ve son birkaç yüzyılda çok çeşitli tanımlar önerilmiştir (Bristow, 2005). Klasik iktisatçı David Ricardo rekabetçilik kavramını uluslararası ticaretle ilişkilendirmiş ve karşılaştırmalı üstünlük kuramını önermiştir (Ricardo, 1817). Bu yaklaşıma dayalı olarak, rekabet gücü esas olarak maliyetler açısından tanımlanmaktadır. Bir serbest ticaret durumunda, bir ekonomik temsilci, belirli bir ürünü (veya hizmeti) diğer üreticilerden daha düşük bir nispi fırsat maliyetiyle üretebildiğinde karşılaştırmalı bir avantaja sahiptir. Bu kavram, verimli işletmelerin küresel pazardaki uluslararası ya da ulusal konumunu geliştirerek bir ülkenin rekabet gücünü artırabileceğini öne sürmektedir (Findlay, 1991, s. 99).

Neoklasik yaklaşım, rekabetçilik kavramını ekonomik büyüme fikriyle genişletmiştir. Buna göre, bir ekonomik sektör, ülke veya ticari faaliyet, uluslararası bir ortamda ekonomik büyümeyi sürdürme kapasitesini koruyabildiğinde veya geliştirdiğinde, rekabetçi kabul edilmektedir. Bir ekonominin büyüme hızının arkasındaki itici güç, eldeki faktörleri ve kaynakları daha iyi kullanmak olarak açıklanabilecek verimlilik artışıdır. Bu anlayışa göre daha rekabetçi bir ekonomi, orta ve uzun vadede daha hızlı büyüeyebilen ekonomidir (Lopez-Claros, 2006; Schwab ve Sala-I-Martin, 2009; Schwab ve Porter, 2008). Daha yakın zamanlarda, bir ülkenin yaşam standardını yükseltme kabiliyetini içerecek şekilde genişletilmiştir. Tyson'ın tanımına göre, rekabetçilik, "vatandaşların hem yükselen hem de sürdürülebilir olan standart bir yaşamdan keyif alırken, uluslararası rekabeti karşılayan mal ve hizmetleri üretme kabiliyeti" olarak ifade edilmiştir (Tyson, 1992). Benzer bir şekilde, Porter ve Rivkin "bu yerin içinde faaliyet gösteren şirketlerin, vatandaşlar için yüksek ve yükselen yaşam standartlarını destekleyerek küresel ekonomide başarılı bir şekilde rekabet edebildiklerini" öne sürmüşlerdir (Porter ve Rivkin, 2012). Porter tarafından öne sürülen gelişmeyi takiben, rekabet gücü kavramı, kârlılık, maliyetleri düşük tutma ve fiyat belirleme gibi geleneksel değişkenlerden, ürünlerin kalitesi ve teknolojik yenilikle ilgili kavramlara doğru gelişmiştir (Porter, 1990; Porter, 1991, s. 168).

Bu nedenle rekabet edebilirlik, günümüzde uyuma ve teknolojik yeniliğe dayalı daha iyi yaşam kalitesi sağlayabilen dinamik bir kavram olarak kabul edilmektedir. Son birkaç yılda, rekabetçiliğin tanımı da iş dünyası, sektörel ve ulusal perspektiflere ayrılmıştır. İşletme düzeyinde rekabet edebilirlik, Dechezlepretre ve Sato'ya göre "bir işletme, yerel veya uluslararası rakiplerinden daha iyi veya daha ucuz ürün veya hizmetler üretebiliyorsa rekabetçidir". Uzun vadede rekabet gücü, kâr performansını artıracak ve sahiplerine yeterli ekonomik getiri sağlayacaktır. Sektörel düzeyde rekabet edebilirlik "farklı ülkelerin belirli bir endüstri için ne kadar çekici olduğu" olarak tanımlanmaktadır. Ülke düzeyinde rekabet edebilirlik ise ekonomik değişkenlerden sosyo-çevresel değişkenlere uzanan bir dizi faktör kullanılarak belirlenir. Yaşam standardı, yerel kirlilik, sağlık, istihdam ve istikrar, ülke düzeyindeki çekiciliğin unsurunu ölçmek için kullanılan değişkenlerden bazılarıdır (Dechezlepretre ve Sato, 2014).

Rekabet gücünü analiz ederken, işletmeler, sektörler ve ülkeler arasındaki tekno-ekonomik ilişkiler de dikkate alınmalıdır. Aralarındaki ilişkiler, işletmenin, sektörün veya ülkenin genel rekabet gücünü artırabilecek (veya azaltabilecek) enerji ve ödünleşmeler yaratabilir. Esty ve Charnovitz (2013, ss. 3-4)'in vurguladığı gibi, eğer bir şirket çevreyi kirleterek, kirlilikle ilgili sağlık maliyetleri oluşturarak ve bu maliyetleri başkalarının üzerine yükleyerek kârlılığını arttırırsa, ülkenin genel rekabet gücü etkilenecektir. Benzer bir şekilde, örneğin sosyo-çevresel sömürü ile üretilen kısa vadeli kârlılık, rekabet edebilirlikte uzun vadeli bir azalmaya neden olabilir. Bu nedenle, çevresel ilerlemeler ve sürdürülebilirlik yatırımlarının teknolojik maliyetlerinin yanı sıra hesaplanan tüm fayda akışıyla analiz edilmesi çok önemlidir.

Bu konuda farklı yaklaşımların savunucuları üç ana grupta (bkz. Tablo 1) sınıflandırılır:

Tablo 1. Eko-Kalkınma ve Teknolojinin Doğası: Üç Farklı Yaklaşım

	Teknolojik Yaklaşım	Eko-Yenilik Yaklaşımı
Statüko (Status quo)	Araçsalcılık (Instrumentalism)	Pazar-Odaklı Yenilik
Reform (Reform)	Araçsalcılık (Instrumentalism)	Ekolojik modernizasyon, verimlilik, temiz teknolojilerin gelişmekte olan ülkelere transferi
Dönüşüm (Transformation)	Özcülük (Substantivism)	Yeni değerler, farklı güç yapıları, uygun teknolojiler

Kaynak: Pansera, 2012, s. 134.

Tablo 1’de ekolojik dönüşümün mevcut ekonomik sistem içinde serbest piyasa dinamiği yoluyla çözülmesi gereken teknolojik bir sorun olduğunu iddia eden “statüko” anaakım birinci grup; sosyal ve çevresel fikirleri içeren mevcut ekonomik sistemin bir “reform sürecini” savunan ikinci bir grup; bu grup ana çevre örgütlerini ve akademide sürdürülebilirlikle ilgilenen akademisyenlerin çoğunluğunu içerir ve son olarak mevcut ekonomik sistemin yanı sıra siyasi ve sosyal kurumlarda radikal bir dönüşümü teşvik eden üçüncü bir grup bakışı açısını gösterir. Bu bakış açıları, çok çeşitli endişelere hitap etmekte ve şu şekilde birçok çözüm sunmaktadır: Her biri farklı yoğunlukta olan statüko ve reform grupları, mevcut sosyo-teknik ortamın getirdiği sınırları zorlayabilen ve insan faaliyetinin ekosistem üzerindeki etkisini en aza indirebilen çevre dostu teknolojilerin tasarımını ve dağıtımını savunan içsel araçsal bir yaklaşım benimsemektedirler (Pansera, 2012). Bu yaklaşım, Brundtland Raporu’nda ortaya çıkan, çevresel ve ekonomik kalkınmanın uyumsuz olmadığı ve teknolojinin ekolojik geçiş için en büyük umut olduğu fikrine dayanmaktadır. Aynı anda ekonomik büyüme ve çevresel sürdürülebilirlik oluşturmayı vaat eder. Ekolojik yaklaşım mevcut politik ekonomi paradigması içinde bu nedenle çok çekicidir. “Teknolojiye araçsal yaklaşım” olarak da bilinen bu konum, teknolojiyi izole ve bağımsız bir görüngü olarak görmektedir. Buna göre teknoloji, araçsal işlevinin ötesinde başka hiçbir amacı olmayan bir araçtır. Araçsalcılar, çevredeki sosyal bağlamla ilişkili olarak teknolojiyi nötr olarak değerlendirirler. Araçsalcılık, “Statüko” yaklaşımlarında ezici bir şekilde mevcuttur ve “Reform” taraftarları arasında büyük bir etkiye sahiptir (Pansera, 2012).

“Eko-yenilik” terimi bu kuramsal çerçeve içinde doğmuştur ve insan sorunlarının evrensel çözümü olarak teknolojiye olan pozitivist inançtan kaynaklanmaktadır. Bu inanç yenilikçi gelişmeyi çevreye fayda sağlayan çevresel sürdürülebilirliğe katkıda bulunan sürekli araştırmayı ve yeni yöntemlerin kullanımını ve değişen çevre koşullarında işletmelerin potansiyel gerçekleştirme alanlarını içeren gelişme olarak inceler. Mevcut olanın çevre lehine değiştirilmesi ve yeni pazarların oluşumu ile ilişkilidir. Bu eko-yenilikler, çevreye zarar vermeden her ülkenin rekabet gücünü artırmayı ve her bireyin yaşamını iyileştirmeyi amaçlamaktadır. Statüko ve Reform destekçileri arasında, eko-yenilik yoluyla endüstriyel toplumların “ekolojik modernizasyona” (Mol ve Sonnenfeld, 2000) geçişi savunan Yeşil Ekonomistler veya Ekolojik Modernleştiriciler yer almaktadır (Porrirt, 1989). Ancak bu akademisyenler için bile bu süreç, salt teknolojik bir değişiklik olmaktan uzaktır. Piyasalar çevresel dışsallıklarla başa çıkamadığı için, Ekolojik Modernizasyonunun birçok siyasi sonucu vardır ve rekabet edebilirliğin kanıtlarını içermektedir. Hükümetler ve yerel yetkililer sürecin aktif bir parçası olmalıdır ve her zaman yenilik dinamiklerinde olduğu gibi, Ekolojik Modernizasyon mevcut sosyo-teknolojik rejimden büyük faydalar elde eden paydaşlar arasında pek çok muhalifle karşılaşacaktır. Tablo 1’in sağ üst köşesine giderken, araçsal yaklaşımı eleştirenler ana akım bakış açılarının sosyal ve kurumsal boyutlarla baş edemediğini iddia etmektedirler. Bu eleştirmenlerden bazıları, yenilik yönünün emek tasarrufundan kaynak tasarrufu sağlayan teknolojiye kaydırılması gerektiğini ve bunun küresel ölçekte gerçekleşmediğini savunmaktadırlar (Pansera, 2012).

Bu kapsamda, rekabet edebilirlik çok boyutlu bir bakış açısıyla tanımlanmaktadır. Bunun nedeni, rekabet gücünün yalnızca maliyetler ve kârlılıkla ilgili olmaması, aynı zamanda hem kısa hem de uzun vadede daha büyük refah elde etmek için ülke, sektör ve işletmelerin sosyo-ekonomik ve çevresel kaynakları nasıl yönettiklerini içermesidir (Esty ve Sharnovitz, 2013). İşletme düzeyinde, çevre ve doğal kaynakların kullanımını üzerindeki etkiler, nüfusun kalkınma düzeyini ve refahını etkileyebilir. Bu nedenlerden dolayı, farklı ekonomik seviyeler ile farklı sosyo-ekonomik ve çevresel boyutlar arasındaki çoklu etkileşimler, sürdürülebilir rekabetçilik yaklaşımlarının planlanmasında dikkate alınmalıdır. Rekabet gücünün daha geniş tanımı, “sürdürülebilir rekabetçilik” kavramı kullanılarak tanımlanabilir. Bu tanım, bugün rekabet edebilirliğe yarının rekabet imkânlarından ödün vermeden ulaşılması gerektiği fikrine dayanmaktadır (Andreoni ve Miola, 2016, ss. 2-16). Yüksek kaliteli büyüme, kaynak yönetimi, sosyal eşitlik, insani gelişme ve refah unsurlarını içerir. Bu bağlamda, sosyal ve çevresel sürdürülebilirlik kavramları rekabetçilik kavramlarıyla bağlantılıdır. Corrigan ve diğerlerinin tanımına göre, sürdürülebilir rekabet gücü, sosyal sürdürülebilirlik ve çevresel sürdürülebilirlik aşağıda tanımlanmıştır: (Corrigan, vd., 2014, s. 55)

Sürdürülebilir rekabet gücü, bir ulusu sosyal ve çevresel sürdürülebilirliği sağlarken uzun vadede üretken kılan kurumlar, politikalar ve faktörler bütünü olarak tanımlanmaktadır.

Sosyal sürdürülebilirlik, toplumun tüm üyelerinin mümkün olan en iyi sağlık, katılım ve güvenliği deneyimlemesini sağlayan, yaşadıkları ülkenin ekonomik refahına katkıda bulunma ve bundan yararlanma potansiyelini en üst düzeye çıkaran kurumlar, politikalar ve faktörler olarak tanımlanmaktadır.

Çevresel sürdürülebilirlik, mevcut ve gelecek nesillere refah sağlamak için kaynakların verimli yönetimini sağlayan kurumlar, politikalar ve faktörler olarak tanımlanmaktadır.

Şimdilerde, farklı çevre düzenlemelerinin ekonomi ve toplum için yaratabileceği maliyetler ve faydalar konusunda geniş bir tartışma zemini oluşmuştur. Özellikle, çevre politikalarının ticari faaliyetler üzerinde sahip olabileceği etkilerle ilgili olarak iki karşıt görüş mevcuttur. Bu görüşlerden ilki, çevre politikalarının düzenlenmiş endüstrilerin ekonomik performansına zarar verebileceği ve düzenlemelerden etkilenmeyen alanlarda sosyal baskıyı artırabileceği yönündedir. Bu görüşe göre çevre politikaları, belirli bir endüstri grubuna çevre standartları dayatarak genel üretim maliyetlerini artırabilir ve uluslararası ticarete şirketlerin rekabet gücünü azaltabilir. Ayrıca, belirli bir coğrafi bölgede çevresel kısıtlamalar getirilerek, ticari faaliyetlerin düzenlenmemiş bölgelere taşınması, bu politikalardan etkilenmeyen alanlarda sosyal ve çevresel sömürü oluşturmasını teşvik edilir. Nispeten gevşek düzenlemeye sahip ülkelerin kirlilik yoğun malların ihracatında uzmanlaşacağını belirten kirlilik sığınağı cenneti kuramı (pollution haven theory) uluslararası yazında geniş çapta tartışılmıştır (Temurshoev, 2006, s. 2; Aminu, 2005). Buna ek olarak, çevresel düzenlemeler, diğer ülkeler tarafından benzer düzenlemeler kabul edilmezse yerel endüstrilerin rekabet gücünü de etkilenebilecektir (Ben-Kheder ve Zugravu, 2012, ss. 48-61; Jeppesen, vd., 2002, ss. 19-49). İkincisi, çevrenin korunması ve ekonomik rekabet gücü arasındaki çatışma, refah kaynaklarına ilişkin dar bir görüşe ve statik bir rekabet görüşüne dayanan yanlış bir ikilemdir. “Porter hipotezi” (1991) olarak tanımlanan bu bakış açısına göre, çevresel düzenlemeler, uluslararası rekabet edebilirlik faaliyetlerini ve ekonomilerin rekabet gücünü artırabilir. Aynı zamanda çevresel kısıtlamaların, bunlara uymanın maliyetlerini dengeleyebilecek yeniliği tetikleyebileceğini savunmaktadır. Verimlilik artışı, ürün çeşitliliği ve çevre dostu üretim, uluslararası rekabet gücünü ve belirli bir şirketin veya ekonominin pazar payını artırabilir (Porter, 1991, s. 168).

Son 20 yılda, bu konu üzerine yapılan çalışmalar oldukça artmıştır. Özellikle (a) işletme ve çevre (b) çevre ve üretkenlik ve maliyetler (c) eko-yenilik ve işletme performansı arasındaki ilişkilerin araştırılmasına özel önem verilmektedir. Bu konuda yapılan araştırmalara göre, işletmelerin ilk geçiş döneminden sonra, uzun vadedeki etkilerin çok az olduğu belirtilmektedir. Diğer analizler, çevresel düzenlemelerin belirli bir endüstrinin kârını etkileyebileceğini öne sürmekte, ancak, eğer etkili politika araçlarıyla ilişkilendirilirse, genel ulusal rekabeti de arttıracığı yönündedir (Berman ve Bui, 2001, ss. 265-295). Buna ek olarak “uyarılan yenilik hipotezine” göre, düzenlenmiş işletmeler daha yüksek üretim maliyetleriyle karşı karşıya kalırlarsa, bu onları çevresel etkileri azaltırken operasyonel değişiklikler ve yatırımlar yapmaya teşvik edebilir yönündedir (Hicks, 1932; Acemoğlu, vd., 2012, ss. 131-166). Çevre düzenlemesinin etkilerine ilişkin büyük tartışmalara rağmen, ekolojik sürdürülebilirlik bugün hem işletme hem de ülke düzeyinde kurumsal strateji ve rekabet gücü için önemli bir faktördür.

2.3. Kaynak Tabanlı Eko-Yenilik

Yukarıdaki bilgiler ışığında eko-yenilikle ilgili geleneksel çıkarımlar, sosyal deterministik okul ve bireysel okul şeklinde iki düşünce ekolünün etrafında toplanır: Sosyal deterministik okul bir taraftan eko-yeniliklerin, dış sosyal faktörler, demografik değişiklikler, ekonomik etkiler ve kültürel değişiklikler gibi etkilerin birleşimi sonucu olduğunu (bu ekole göre, koşullar 'doğru' olduğunda yenilikler meydana gelir), öte yandan bireysel okul, eko-yeniliklerin benzersiz bireysel yeteneklerin bir sonucu olduğunu ve bu tür yenilikçilerin doğduğunu savunur. Bu düşünceye göre bireysellik kuramı şans eseri ve bundan daha fazlasıyla ilgili önemli rollerle yakından ilişkilidir. 1980’li yıllardan sonra ise eko- yeniliği “yönlendiren şey” hakkındaki bilgi iki düşünce ekolü etrafında bölünme eğilimindedir: (Trott, 2017, s. 21) Pazar Tabanlı Görüş (market-based view) ve Kaynak Tabanlı Görüş (resource-based view).

Şu anda bu iki kuram strateji yazınında bazı işletmelerin neden üstün bir şekilde performans gösterdiğini ve sonuç olarak daha yüksek değerle ilişkilendirildiğini açıklamak için ele alınmaktadır. Tablo 2’de iki kuramın konuya bakış açıları görülebilir.

Tablo 2: Pazar ve Kaynak Tabanlı Görüşün Karşılaştırılması

Ölçütler	Pazar Tabanlı Görüş	Kaynak Tabanlı Görüş
Kaynaklar üzerine varsayım	Hareketlilik ve homojenlik	Hareketsizlik ve heterojenlik
Stratejik Yaklaşım	Pazar kurallarına uyum	Pazarın kurallarını değiştirme
Rekabetçi gücün kaynağı	Bir işletmenin pazardaki konumunun gücü	Bir işletmenin stratejik kaynağının gücü
Operasyon odağı	Gecici üstün Performans	Sürdürülebilir üstün performans

Kaynak: Cho ve Linderman, 2020, s. 4.

Pazar tabanlı görüş, endüstriyel ekonomiye dayanır ve bu konuyu harici dış pazar yönelimi (external market orientation) kapsamında ele alıp değerlendirir (Tirole, 1994). İşletmenin pazar yönelimi olarak adlandırılan bu bakış açısı, tipik olarak imtiyazlı nihai ürün pazar pozisyonlarını normalin üzerinde gelecek getiriler için bir temel olarak ele alır ve dolayısıyla daha yüksek cari işletme değerini vurgular. (Chamberlain, 1932; Bain, 1956; Porter, 1979, ss. 214-227; Gilbert, 1989, ss. 475-537). Bu görüşe göre, işletme için ekolojik değer kaynakları, dış ürün pazarlarını karakterize eden rekabetçi duruma gömülüdür. İşletmenin rekabet üstünlüğü ise sektörün özellikleri açısından varolan rakiplerine karşı konum belirleme faaliyeti olarak değerlendirilir (Papatya, 2003, s. 45).

Standart ekonomi kuramının zemininde, Porter'ın görüşü birçok ekonomistten (örneğin, Palmer vd.,1995, ss. 119-132, Jaffe vd.,1995, ss. 132-163; Jaffe ve Palmer, 1997, ss. 610-619) şüpheli ve eleştirel bir yanıt almıştır. İşletmelerin rasyonelitesine odaklanan Porter hipotezine ilk merkezi eleştiri olarak, işletmelerin kendi sonuçlarını iyileştirme ve iyileştirme fırsatlarını sistematik olarak gözden kaçırabileceklerini ima eder ki bu da, rasyonel kâr maksimize eden bir varlık olarak işletmenin neoklasik görüşle uzlaşmasının zor olacağı yönündedir. Kısacası, eğer ekolojik yenilik kâr artırıcı olsaydı, işletmeler herhangi bir hükümet teşviki olmaksızın kendi başlarına bu yönde hareket etmeye istekli olacaklardı. Daha politika odaklı eleştirilerde ise Porter Hipotezi, hükümetin karşılıksız veya masrafsız kararlar verebileceğini öne sürdüğünü iddia etmekte, bu da “bedava öğle yemeği yoktur” şeklindeki yaygın ekonomik inançla çelişmektedir. Diğer bir deyişle, mükemmel rasyonel kâr maksimize eden işletmeler, mükemmel pazarlar, mükemmel bilgi ve eşgüdüm sorunları olmayan bir dünyada, risksiz işletmelerin yeni veya daha sert bir çevre politikası gibi dışsal olarak dayatılan herhangi bir yükümlülükten yararlanabileceği fikri, kavramsal açıdan desteklenemez bir çıkarımdır. Bu nedenle, bu ifadeyle çelişmek zor olacağı için buna göre Porter hipotezi lehine kuramsal çıkarımlar ya tamamlanmamış rasyonelitenin ya da bazı piyasa kusurlarının varlığına dayanmaktadır (Andre, 2015, ss. 4-5).

Hiç kuşkusuz, ekolojik pazar yönelimli olmanın değeri bugün şirketler tarafından tartışılmaz derecede önemlidir. Mevcut uygulama, başarının, dikkatli pazar araştırmasıyla başlayıp müşterilerin ihtiyaçlarını araştırması ve iyi tanımlanmış bir bölüm için farklı ekolojik ürünler veya hizmetler geliştirmesi gerektiğini belirtir. Nestle, Procter & Gamble ve Unilever (van Dijk ve Cantarell, 2010, ss. 1-53; Schuiling, 2000) gibi çeşitli mükemmel şirketler etkin bir şekilde bu pazar tabanlı yaklaşımı kullanmaktadır (Kumar, vd., 2000, s. 130). Tabii ki, burada önemli olan, işletmelerin pazardaki fırsatları tanıma yeteneğidir. Ancak, Cohen ve Levinthal ve Trott'a göre, çok az işletme kendi çevrelerini etkili bir şekilde tarama ve arama yeteneğine sahiptir (Cohen ve Levinthal, 1990, ss. 128-152; Trott, 2017). Bununla birlikte ekolojik pazar tabanlı görüşün (endüstriyel organizasyon) odaklandığı nokta, normalin üzerinde kârlılık işleri için uygun endüstri ortamlarının rolüdür. Burada endüstriyel “sektör” kavramı oldukça belirsizdir. Bir sektörü neyin tanımladığı, hangi faaliyetlerin bu sektör içine girdiği sorusu her dönemde farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Örneğin araba lastiği üretimi, petro-kimya içinde mi yoksa otomotiv içinde mi yer almaktadır? Bu sorunun cevabına ancak para sermaye ve üretken sermaye döngülerinin arasındaki konjonktürel ilişkilerin analizi sonucunda verilebilmektedir. Fakat bu verilen cevap, belli bir dönem için işletme yapıları, emek sürecinin örgütsel nitelikleri ve hukuki yapılar içinde belirli kurumsallaşmalara neden olduğu için uzun vadeli bir niteliğe sahip olacaktır.

Eko-yeniliğe ilişkin Kaynak Tabanlı Kuram ise, temelde işletmeye özgü güçlerin tanımlanması ve oluşturulması ile ilgilidir ve her işletme, geçmişi, değer zinciri yapılandırması ve eko-örgüt kültürü gibi fiziksel olmayan özellikleri nedeniyle benzersizdir fikrini savunur. İşletmelerin yarımın ekonomisinde rekabetçi olabilmeleri için, doğal çevrenin dayattığı kısıtlamalara uyum sağlamalarını sağlayacak gerekli kaynakları ve yetenekleri geliştirmeleri gerekmektedir. Bu bakış açısına göre eko-yeniliğe ilişkin pazar tabanlı bir yönelim (pazar tarafından yönlendirilen) pazarlar için eko-yenilik stratejilerini formüle etmek için güvenli bir temelden yoksundur. Buna karşın işletmenin kendi kaynaklarının, eko-yenilik faaliyetini geliştirmek ve pazarları kendi görüşüne (market driving) göre şekillendirmek için daha istikrarlı bir bağlam sağladığı üzerinedir (Penrose, 1959, ss. 171-180; Wernerfelt, 1984, ss. 171-180; Barney, 1986, ss. 1231-1241; Barney, 1991, ss. 99-120; Grant, 1991, ss. 114-135; Grant, 1996, ss. 109-122; Peteraf, 1993, ss. 179-191, Prahalad ve Hamel, 1990, ss. 79-91; Conner ve Prahalad, 1996, ss. 477-501; Eisenhardt ve Martin, 2000; Papatya, 2003; Papatya, 2007). Örneğin, Amazon.com, Body Shop, CNN, IKEA, Starbucks ve Swatch gibi birçok başarılı öncü en iyi pazarı yönlendirenler olarak tanımlanmaktadır. Her ne kadar pazarı yönlendirme doğası gereği yüksek risk içeriyor ve çoğu işletmenin başarısızlığıyla sonuçlanıyor olsa da pazarı yönlendirme stratejileri başarılı bir şekilde tasarlandığında ve uygulandığında, sektörün kuralları yeniden yazılır ve çok büyük kazanımlar elde etme olanağı sunar (Trot, 2017, s. 21). Bu kazanımlardan belki

de en önemlisi efektif talebi yönlendirebilme (değerin gerçekleşmesi) gücüdür. Yani başarılı bir pazar işlemi sırasında üretilen eko-değerin kâra dönüşümüdür. Bu sonucun doğabilmesi için malın kullanım değerine yönelik istek, ihtiyaç ve özlemin varlığı ve bunların ödeme gücü (efektif talep) koşullarının yaratılmasıdır. Kaynak Tabanlı Kuram bu açıdan eko-değer akışının sürdürülebilmesi için üretim ile gerçekleşme arasındaki ‘çelişkili birlik’ olarak ifade edilen yapıyı etkinleştirme gücüne sahiptir (Harvey, 2017, s. 28).

Kaynak tabanlı eko-yenilik, strateji çalışmalarında eko-örgütsel öğrenmenin, özellikle de stratejik bir kaynak olarak örtülü öğrenmenin değer kazanmasını ve örgütün yumuşak eylemsel yapılarının (takım ruhu, stratejik niyet, inisiyatif, işbirliği, eşitlik, ahlak, dürüstlük ve güven gibi) yeniden düzenlenip işlevselleştirilmesiyle gelişmesini teşvik eden döngüsel süreçleri içerir, her kaynak bir başka kaynağın oluşumunda kaldıraç etkisine sahip olur ve sürdürülebilir rekabetçi üstünlük elde etmede başarı sağlar (Papatya, 2013; Gabriel, 2008, s. 251; Papatya vd., 2008, ss. 463-476) Sürdürülebilir rekabetçi üstünlük ise şirketin değerli ve benzersiz ekolojik kaynaklarını sürekli elde bulundurabilme yeteneğidir. Eko-yenilik dinamik bir sistemdir ve birbiriyle birleşen bir dizi temel yeteneğe bağlıdır. Bu nedenle, tek bir yeteneğin bile değiştirilmesi, işletmenin eko-yenilik yapma kapasitesi üzerinde etkili olacaktır.

Bu kapsamda “kaynak tabanlı eko-yenilik” bilginin üretimiyle yeni bilgiye uzanan eko-süreçlere, yapılara, teknolojilere ve eko-ürünlere, mallara ve hizmetlere dönüştürülmesini destekleyen eko-süreçleri, eko-örgütsel yenilik unsurlarını (veya kaynakları) ve örgütsel yeteneklerin döngüsellikliğini içerir. Örgütsel değişim sürecinde herhangi bir amaca ulaşılması (örneğin eko-rekabet gücünün elde edilmesi) dış ortama uyum düzeyinin arttığını, çalışanların davranışlarının değiştiğini ve eko-örgütsel dönüşüm yeteneklerinin geliştiğini varsayar (Sirotkina vd., 2018, s. 32). Bu durum işletmenin doğayla bütünleşen mekanizmasının dönüşümü olarak da ifade edilebilir. Nitekim stratejik kuramlarda, ekolojik bir yeniliği benimseyen kuruluşların (örneğin, ekolojik yetenekler, kaynaklar, teknolojiler veya yenilik hakkında bilgi) daha sonra kâr marjlarını koruyan ve böylece kuruluşun büyük faydalar elde etmesini sağlayan benzersiz bir mekanizma oluşturacağını öne sürmektedir (Teece vd., 1997). Bu bakımdan bu faydaları ortaya koymak için kaynak tabanlı eko-yenilik kavramlarının ayrıntılarını anlamak önemlidir. Şu ana kadar tamamlanan çalışmalara göre kaynak tabanlı eko-yenilik ölçülürken dâhil edilmesi gereken yenilik türleri eko-örgütsel yenilik, eko-süreç yeniliği ve eko-ürün yeniliği üç şekildedir.

2.3.1. Eko-Örgütsel Yenilik

Eko-örgütsel yenilikler sistemin sürdürülebilirliğine odaklanan yeniliklerdir. Sistemin sürdürülebilirliği, belirli bir değer alanında işlev gören önemli parametreleri koruma yeteneği olarak tanımlanmaktadır. Bu aynı zamanda örgütsel ekolojik sorumluluğa yönelik daha ileri görüşlü bir yaklaşımı, eko-işletme stratejisinin temel modeline yerleştirme ihtiyacıdır. Urmantsev’e göre, sistemin sürdürülebilirliği yapı ve davranışın niteliksel kesinliğini korumaya izin verir (Urmantsev, 1978, ss. 7-41). Evrimsel dinamikler bağlamında, sistemlerin sürdürülebilirliği, bu durumun kendi kendini yok etme ve sürdürülemezliğe geçiş mekanizmaları açısından incelenir. Yeni unsurlar alıcılar ile tedarikçi arasında etkileşimlere, eşitsiz harcamalara vb. yol açar (Silverberg ve Verspagen, 1995, ss. 149-176). Sistemdeki sürdürülemezlik artar ve bazı düzen parametreleri çatalanma noktasına karşılık gelen belirli bir eşik değerine ulaşır. Bu durumda örgütün dış çevre koşullarına ve dolayısıyla gelişen eko-paradigmalara uyumu yönetsel işlevlerin harekete geçirilmesine bağlıdır. Yönetsel işlevler geliştirme fikrine dayanır ve dinamik dış ortam koşullarında, işletmelerin eko-gelişmeye, eko-değişime ve diğer dış değişikliklere uyum sağlaması- yani, örgütteki değişiklikleri yönetme politikasını yürütme zorunluluğudur (Tabachnikova, 2018, ss. 39-69). Bu işletmenin eko-yönelimlerinin genel iş uygulamalarının ve prosedürlerinin “ötesinde” örgütün işini yürütme şeklinin bir parçası olarak görme şeklidir.

Bu bağlamda, eko-örgütsel yenilik yetenekleri, işletmenin pazara sunduğu eko-ürün veya hizmetlerinin üretim maliyetleri, fiyatlandırma ve tasarımı aracılığıyla değer önerisini diğer işletmelerden nasıl farklılaştırdığı, işletmenin değer zincirini diğer işletmelerin değer zinciriyle nasıl bütünleştirdiği ve rekabetçi stratejisini nasıl tanımladığı ile ilgidir (Rasmussen, 2007). Burada yönetimin niteliği oldukça önemlidir çünkü eko-örgütsel yeniliklerin başarısını müşterilere üstün bir değer teklifi sunacak şekilde değerli kaynakları edinme, birleştirme ve kullanma becerilerini yönetme yetenekleri belirlemektedir (Beltramello vd., 2013). Bu yetenekler, daha sorumlu bir iş duruşuyla müşteriler, tedarikçiler, yasa koyucular ve düzenleyiciler ile ilişkileri geliştirirken aynı zamansa ekolojik sorumluluk almaya yönelik proaktif bir faaliyet, iş sistemindeki çalışanlardan ve diğer paydaşlardan daha fazla kişisel gelişime ve bağlılığa ilham verme fırsatları sunar. Vicdanlı ve sağlıklı ekonomik, sosyal ve çevresel açıdan “üstel” yani beklenenden çok

daha hızlı bir gelişime yol açan bir işletmeye yön vermek, paydaşlar için üstün gerçek değer yaratabilmektedir (Elkington, 2020). Bütün bunlar, yöneticilerin temel stratejik işlevleri arasında tanımlanmaktadır (Teece, 2009, s.48).

Örgütsel değişim sürecinde herhangi bir amaca ulaşılması (örneğin eko-rekabet gücünün elde edilmesi) dış ortama uyum düzeyinin arttığını, çalışanların davranışlarının değiştiğini ve eko-örgütsel dönüşüm yeteneklerinin geliştiğini varsayar (Sirotkina vd., 2018, s. 32). Bu durum işletmenin doğayla bütünleşen mekanizmasının dönüşümü olarak da ifade edilebilir. Nitekim stratejik kuramlarda, bir yeniliği benimseyen kuruluşların (örneğin, yetenekler, kaynaklar, teknolojiler veya yenilik hakkında bilgi) daha sonra kâr marjlarını koruyan ve böylece kuruluşun büyük faydalar elde etmesini sağlayan benzersiz bir mekanizma oluşturacağını öne sürmektedir (Teece vd. 1997).

2.3.2. Eko- Süreç Yeniliği

Süreç yeniliğinin kilit yönü perspektifte devrim niteliğinde bir değişikliği temsil eder: örgütü baş aşağı çevirmek ya da en azından kendi tarafına çevirmek anlamına gelir (Davenport, 1993, ss. 5-10). Bunu geleceğe uygun bir şekilde başarmak için, bir işletmenin kârlılık ölçeklendirmeleri, süreçte yaratılan tüm olumsuz (ve olumlu) dışsallıkları ve etkileri hesaba katmalıdır (Elkington, 2020, s. 61).

Son çalışmalar, eko-yenilikler kapsamında kirletici endüstrilerin çoğunun, ürünlerden çok süreçlere odaklandığını göstermektedir. Çünkü düzenleme ve tüketici baskıları daha çok ürüne değil, esas olarak sürece odaklanmaktadır (Kivima ve Kautto, 2010). Eko-süreç yeniliği, eko-iş yapmak için yapılanmayı görünür ve etkileyici eko-sonuçlara yönelik birleştirir. Genel iş hedefini araştırmak için bir süreçten geri adım atmayı ve ardından eko-hedefe ulaşma biçiminde büyük ölçüde eko-iyileştirmeler gerçekleştirmek için yaratıcı ve radikal değişimi etkilemeyi içerir (Davenport, 1993, s. 10). Eko-süreç yeniliği, daha düşük düzeyde bir değişim arayan eko-süreç iyileştirmeden farklıdır. Eko-süreç yeniliği, bir iş faaliyetini tamamen yeni bir şekilde gerçekleştirmek anlamına gelirken eko-süreç iyileştirme, aynı iş sürecini biraz daha yüksek verimlilik veya etkililikle gerçekleştirmeyi içermektedir.

Bu kapsamda eko-süreç yenilik yeteneklerinin gelişimi daha çok yukarıdan aşağıya doğrudur ve üst yönetimden güçlü bir yönlendirme gerektirir. Büyük işletmelerin yapıları, işlevler arası süreçlerini yansıtmadığından, yalnızca birden çok işlevi görmezden gelen konumdakiler eko-yenilik fırsatlarını görebilir. Nakliye bölümündeki bir memurun, çevreyle dost tüm sipariş yönetim sürecini radikal bir şekilde yeniden tasarlamayı düşünmesi pek olası değildir. Öte yandan, işçilerin ve alt/orta düzey yöneticilerinin büyük bir değişiklik önermek için direnme olasılığı yüksek olduğu için, eko-süreç yeniliğinin uygulayıcıları, örgütün her seviyesinde bağlılık ve eko-adanmışlık sağlamak için çabalamaları gerekecektir. Eko-süreç tasarımı faaliyetine katılımı teşvik etmek kesinlikle bunu kolaylaştırabilir.

Eko-süreç yenilik yeteneklerinin gelişimi çalışanların yeteneklerinin ve kullanılan diğer eko-süreç teknolojilerinin niteliğinin değişmesi ile ilgilidir. Örgütün başarılı eko-ürünler elde etmesi ve genel olarak başarılı olması, bu yetenek ve kaynakların verimli kullanılmasına, daha da önemlisi bu yetenek ve kaynakların bir bütün halinde yeniden değerlendirilmesi ve yeni çapraz eşgüdümlemeler şeklinde uygulanmasına bağlıdır (Wang ve Ahmed, 2004, s. 306). Böylece işletme karmaşık süreçleri de gizleyen taklit edilmesi zor nedensel belirsizlik ortamı yaratarak rakiplerinden farklı kaynak yığınlarıyla üstün performans elde edebilir:

2.3.3. Eko-Ürün Yeniliği

Eko-ürün yeniliği, yapılandırılmış bir sistem içindeki süreçleri harekete geçiren ve onu öngörülen ve somutlaştırılmış amaçlarına doğru yönlendiren yerleşik mekanizmanın bir parçasıdır (Trott, 2017). Geleneksel anlayışa meydan okuyan yeni bir ilkeye dayanmaktadır; bir dizi eko-süreç ve yöntemi kapsayan bütünselliğin ve ilerlemenin zamanla birleştiği, devam eden bir buluş programının bir parçasıdır.

Eko-ürün yeniliği, yönetsel destek, örgütsel faaliyetler, eko-altyapı, eko-teknolojiler vb. dâhil olmak üzere çeşitli kaynaklarla geliştirilen ayırt edici eko-yeteneklerin kaldıraç etkisiyle gelişir (Hard ve Dowell, 2011). Buradan da anlaşılacağı üzere, eko-üretim, eko-ambalajlama, eko-dağıtım ve eko-konumlandırma yeteneklerini de kapsayan eko-ürün yenilik yetenekleri örgütün yetenekleri içselleştirme kapasitesiyle doğrudan ilişkilidir. İçselleştirme kapasitesi bir işletmenin Ar-Ge yatırımını bir yan ürünü olarak yaratılabileceği anlamına gelmektedir. Bir işletme, üretime doğrudan katılım yoluyla, belirli bir eko-ürün

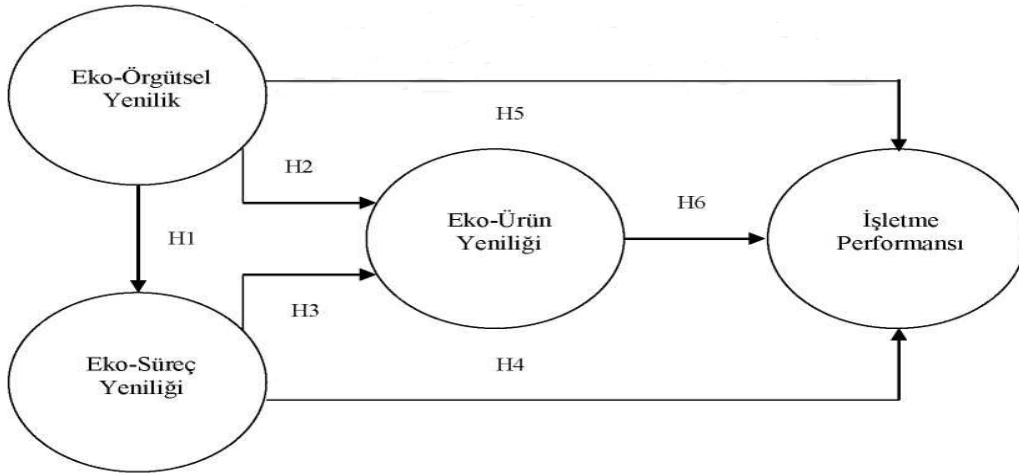
pazarıyla ilgili yeni bilgileri daha iyi tanıyabilmekte ve kullanabilmektedir (Cohen ve Levinthal, 1990, s.132). Bu durum işletme faaliyetlerinin doğal çevre üzerindeki uzun vadeli etkilerini dikkate alan bir şekilde hareket eden ve bu faaliyetlerin maliyetlerini diğer paydaşlara veya çevrenin kendisine dışsallaştırmaya çalışmayan bir kuruluş olarak konumlanabilme kapasitesi arttıracaktır (Jones 1996, s. 328).

3. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli ve Hipotezler

Kuramsal çerçeveye bağlı olarak oluşturulan araştırma modeli ve hipotezler Eko-örgütsel yenilik, eko-süreç yeniliği, eko-ürün yeniliği ve işletme performansı olarak 4 boyutta ve 6 temel araştırma hipotezi oluşturulmuştur.

Şekil 1. Araştırma Modeli ve Hipotezler

Hipotez ifadeleri şu şekilde oluşturulmuştur:

- H1:** Eko-örgütsel yenilik Eko-süreç yeniliğini pozitif yönde etkiler.
- H2:** Eko- örgütsel yeniliği Eko-ürün yeniliğini pozitif yönde etkiler.
- H3:** Eko-süreç yeniliği Eko-ürün yeniliğini pozitif yönde etkiler.
- H4:** Eko-süreç yeniliği işletme performansını pozitif yönde etkiler.
- H5:** Eko- örgütsel yenilik işletme performansını pozitif yönde etkiler.
- H6:** Eko-ürün yeniliği işletme performansını pozitif yönde etkiler.

3.2. Evren ve Örneklem

Bu çalışmanın amacı, eko-yeniliğin işletme performansı üzerindeki etkisini ölçmeye yönelik Antalya ilinde faaliyet gösteren sanayi işletmelerinde toplamda 220 işletme yöneticisi ile görüşme yapılarak bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Araştırma ana kütlesi Antalya ili merkezinde faaliyet gösteren sanayi işletmelerine yönelik olarak gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın çeşitli kısıtlar altında gerçekleştirildiği göz ardı edilmemelidir. En önemli kısıtlar; zaman, fiziki ve ekonomik kaynak yetersizliğidir.

Araştırmada anket yöntemi kullanılmıştır. Ancak tüm dünyada ve ülkemizde de etkili olan COVID-19 salgını nedeniyle yüz yüze anket yapmanın zor olmasından dolayı çalışmaya katılmayı kabul eden işletmelere anket formları bırakılmış ve anket bırakılan işletmeler her hafta düzenli olarak ziyaret edilerek veriler toplanmıştır.

Çalışmanın ana kütlesini Antalya ili merkezinde faaliyet gösteren sanayi işletmeleri oluşturmaktadır. Buna yönelik Ticaret ve Sanayi Bakanlığı'ndan elde edilen listeye bağlı olarak Antalya ili merkezindeki sanayi işletmeleri belirlenmiştir. Belirlenen sanayi işletmelerinin toplam sayısı 338'dir. Ana kütlede gerekli örneklem yeter sayısını belirleyebilmek için aşağıdaki hesaplama yöntemi kullanılmıştır:

$$n = \frac{N \times P \times Q \times Z_{\alpha}^2}{(N-1) \times H^2 + P \times Q \times Z_{\alpha}^2}$$

$$n = \frac{338 \times 0,5 \times 0,5 \times (1,96)^2}{(338-1) \times (0,05)^2 + 0,5 \times 0,5 \times (1,96)^2}$$

Değerler formülde yerine koyulduğunda gerekli örneklem yeter sayısı olarak n=180,051 değeri bulunmaktadır (Newbold, 2008). Ancak cevaplama hataları ve eksik anket olabileceği düşünülerek 220 işletme ile görüşülmüş ve çalışma gerçekleştirilmiştir. Görüldüğü gibi örneklem yeter sayısının üzerinde bir örnekleme çalışma gerçekleştirilmiştir. Çalışma Nisan 2021-Mayıs 2021 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Çalışmada kolayda örnekleme yöntemi seçilmiştir. Araştırma, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Etik Komisyonu 2021/176 Araştırma Onay No, 2021/40 Toplantı No. ve 07.04.2021 tarihli kararıyla etik uygunluk onay almıştır.

3.3. Veri Toplama

Çalışmada kullanılan ölçekler; Eko-yenilik boyutunu oluşturan alt boyutlar; eko-örgütsel yenilik 6 soru ile, eko-süreç yeniliği 4 soru ve eko-ürün yeniliği 7 soru olmak üzere toplamda 17 soru ile ölçülmüştür. Eko-yenilik ölçeği Cheng vd. (2014) yaptığı çalışmadan yararlanılarak oluşturulmuştur. İşletme performans ölçeği 5 soru ile ölçülmüştür. Bu sorular; satış, kârlılık, pazar payı, yatırımların geri dönüşüm oranı ve varlıkların geri dönüşüm oranından oluşmaktadır. İşletme performans ölçeği, Im ve Workman (2004) ve Cheng vd., (2014) tarafından yapılan çalışmalara bağlı olarak oluşturulmuştur. Araştırmada soruları ölçmek için, (1=kesinlikle katılmıyorum, 2=katılıyorum, 3=kararsızım, 4=katılıyorum, 5=kesinlikle katılıyorum) şeklinde oluşturulmuş 5'li Likert tipi ölçek kullanılmıştır.

3.4. Bulgular

Elde edilen verilerin çözümlenmesinde frekans analizi SPSS 21.0 istatistiki paket programından yararlanılarak gerçekleştirilmiştir.

3.4.1. Demografik Özellikler

Çalışmaya katılan cevaplayıcıların demografik özellikleri Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3. Demografik Özellikleri

Demografik Özellikler		F	%
Cinsiyet	Kadın	64	29,1
	Erkek	156	70,9
Yaş	18-24	8	3,6
	25-34	70	31,8
	35-44	77	35,0
	45-54	37	16,8
	55-64	8	3,6
	65 ve üzeri	20	9,1
Eğitim	Lise	38	17,3
	Yüksek Okul	12	5,5
	Üniversite	139	63,2
	Yüksek Lisans	28	12,7
	Doktora	3	1,4

<i>(Tablo 3'ün devamı)</i>			
Demografik Özellikler		F	%
Çalışma Süresi	1 yıldan az	1	0,5
	1-5	100	45,5
	6-10	56	25,5
	11-20	46	20,9
	21-30	15	6,8
	31-40	2	0,9
İş Yerindeki Pozisyonu	İş sahibi/Ortağı	3	1,4
	Üst Düzey Yönetici	43	19,5
	Orta Düzey Yönetici	174	79,1
Çalışılan Departman	Üretim	63	28,6
	Muhasebe	41	18,6
	Personel	7	3,2
	Satış Pazarlama	89	40,5
	Diğer (İKY, Kalite, Ürün geliştirme, İhracat vb. gibi)	20	9,1

Ankete katılanların demografik özelliklerine bakıldığında, %70,9'u erkek ve %29,1'i kadınlardan oluşmaktadır. Katılımcıların yaş durumlarına ise, %3,6'sı 18-24, %31,8'si 25-34, %35'i 35-44, %16,8'i 45-54, %3,6'sı 55-64 ve %9,1'i 65 ve üstü katılımcılardan oluşmaktadır. Eğitim durumlarına bakıldığında ise; %17,3'ü lise mezunu, %5,5'si yüksekokul, %63,2'i üniversite, %12,7'si yüksek lisans ve %1,4'i doktora eğitimi aldığı görülmüştür.

Çalışma sürelerine bakıldığında; %0,5'i 1 yıldan az, %45,5'i 1-5 yıl, %25,5'i 6-10 yıl, %20,9'u 11-20 yıl, %6,8'i 21-30 yıl ve %0,9'u 31 yıl ve üstü yıl işletmede çalıştığı tespit edilmiştir. Katılımcıların iş yerindeki pozisyonlarına bakıldığında; %1,4'ü iş sahibi/ortağı, %19,5'u üst düzey yönetici ve %79,1'unda orta düzey yöneticilerin olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların çalıştığı departmana bakıldığında ise, %28,6'sı üretim, %18,6'sı muhasebe, %3,2'si personel, %40,5'i, satış pazarlama ve %9,1'u da diğer (İKY, Kalite, Ürün geliştirme, İhracat vb. gibi) birimlerde çalıştıkları görülmektedir.

3.4.2. Ortak Yöntem Sapma Sorun Analizi

Bağımlı ve bağımsız değişkenlerin aynı soru formunda eş zamanlı olarak cevaplayıcılardan istenmesi durumunda ortak yöntem ön yargısı oluşabilmektedir. Bu çalışmada da eko-yenilik ve işletme performansı ölçekleri aynı cevaplayıcılar tarafından eş zamanlı olarak değerlendirilmesi sebebiyle ortak yöntem ön yargısı bulunma olasılığı bulunmaktadır (Podsakoff vd., 2003). Bu olasılığın ortadan kaldırılması için yaygın bir yöntem olan Harma'nın tek faktör testi gerçekleştirilmiştir. Söz konusu yöntemde tüm değişkenler tek boyut altında toplanmış ve açıklanan varyansın %17,084 olduğu tespit edilmiştir (KMO:0,794, Bartlett's Testi: 1029,156, df:213, $p < 0,000$). Bu sonuçlara göre Podsakoff ve Organ yaptığı çalışmada önermiş olduğu %50 değerinin altında olduğu görülmüş ve çalışmada ortak yöntem ön yargısı bulunmamaktadır (Podsakoff ve Organ, 1986).

3.5. Verilerin Analizi

Kuramsal çerçevede oluşturulan araştırma modelini test etmek için SmartPLS 3.0 programı yardımıyla yapısal eşitlik model testi ile hipotezler test edilip modelin doğrulanması sınanmıştır. Hipotez testlerine geçmeden önce gerekli geçerlilik ve güvenilirlik analizleri yapılmıştır.

3.5.1. Geçerlilik ve Güvenilirlik

Kuramsal çerçevede oluşturulan araştırma modelini test etmek için SmartPLS 3.0 programı yardımıyla yapısal eşitlik model testi ile hipotezler test edilip modelin doğrulanması sınanmıştır. Hipotez testlerine geçmeden önce gerekli geçerlilik ve güvenilirlik analizleri yapılmıştır. Oluşturulan modelin geçerlilik ve güvenilirlik analizlerine başlamak için değişkenlerin bireysel bir değerlendirmesi yapılmıştır.

Tablo 4. Geçerlilik ve Güvenilirlik Sonuçları

Ölçümler	Yükler	VIF	Alfa	CR	AVE
Eko-Süreç Yeniliği					
ESY1:İşletmemiz, kirletici maddelere karşı korumak için üretim süreçlerini sıklıkla yenilikçi bir şekilde günceller.	,866	2,041	,872	0,912	,723
ESY2:İşletmemiz, çevre hukuku standartlarını karşılamak için üretim süreçlerini sıklıkla yenilikçi bir şekilde günceller.	,893	1,784			
ESY3:İşletmemiz, enerji tasarrufu için üretim süreçlerinde sıklıkla yenilikçi teknolojiler kullanır.	,842	1,569			
ESY4:İşletmemiz, enerji tasarrufu sağlamak için üretim süreçlerinde üretim ekipmanlarını sıklıkla yenilikçi bir şekilde günceller	,797	2,018			
Eko-Ürün Yeniliği					
EÜY1:İşletmemiz genellikle ürün paketlerini basitleştirmek için yeni teknolojiler aracılığıyla yeni eko-ürünler geliştirmeye önem verir	,841	2,663	,934	0,946	,716
EÜY2:İşletmemiz genellikle yapıyı basitleştirmek için yeni teknolojiler yoluyla yeni eko-ürünler geliştirmeye önem verir	,849	2,671			
EÜY3:İşletmemiz genellikle bileşenlerini kolayca geri dönüştürmek için yeni teknolojiler yoluyla yeni eko-ürünler geliştirmeye önem verir	,818	1,990			
EÜY4:İşletmemiz genellikle malzemelerini kolayca ayrıştırmak için yeni teknolojiler yoluyla yeni eko-ürünler geliştirmeye önem verir	,826	2,931			
EÜY5:İşletmemiz genellikle doğal malzemeler kullanmak için yeni teknolojiler yoluyla yeni eko-ürünler geliştirmeye önem verir	,861	1,974			
EÜY6:İşletmemiz atıktan kaynaklanan zararı mümkün olduğunca azaltmak için genellikle yeni teknolojiler yoluyla yeni eko-ürünler geliştirmeye önem verir	,826	2,668			
EÜY7:İşletmemiz mümkün olduğunca az enerji kullanmak için genellikle yeni teknolojiler yoluyla yeni eko-ürünler geliştirmeye önem verir	,897	2,874			
Eko-Örgütsel Yenilik					
EOY1:İşletmemizin yönetimi genellikle eko-yenilik bilgilerini çalışanlarla paylaşır	,829	2,749	,916	0,934	,704
EOY2:İşletmemizin yönetimi genellikle eko-yeniliği yüksek oranda Ar-Ge yatırımı yapmaktadır.	,855	2,804			
EOY3:İşletmemizin yönetimi genellikle eko-yenilikle ilgili departmanlar arasındaki deneyimleri paylaşır	,838	2,917			
EOY4:İşletmemizin yönetimi genellikle eko yenilik eğilimleri hakkında bilgi toplar	,792	2,166			
EOY5:İşletmemizin yönetimi genellikle aktif olarak eko yenilik faaliyetlerine katılır.	,847	2,989			
EOY6:İşletmemizin yönetimi genellikle eko-yeniliği yönetmek için yeni yönetim sistemleri kullanır	0,870	2,901			
İşletme Performansı					
PERF1:Rakiplerimize oranla satış gelirlerimiz daha iyidir	,887	2,087	,921	0,941	,761
PERF2:Rakiplerimize oranla karlılığımız gelirlerimiz daha iyidir	,843	2,385			
PERF3:Rakiplerimize oranla pazar payı yüzdemiz daha iyidir	,855	2,587			
PERF4:Rakiplerimize oranla yatırımların geri dönüşümü daha iyidir	,872	2,966			
PERF5:Rakiplerimize oranla varlıkların geri dönüşümü daha iyidir	,873	2,842			

(a) Alfa Katsayıları içsel güvenilirlik için alfa katsayılarının doğrulayıcı bir modelde 0,70 ve daha yukarı bir değere sahip olması gerekmektedir. Ayrıca bileşik güvenilirlik içinde bu değer 0,70 veya daha yüksek bir değere sahip olması yakınsaklık geçerliliği için aranan bir diğer ölçüttür (Avkiran, 2018; Garson, 2016).

(b) Madde Yükleri modeldeki değişkenlerin faktör yüklerinin değerlendirilmesinde de yansıtıcı bir model için faktör yüklerinin 0,70 ve üzeri değerler alması gerektiği yapılan çalışmalarda ortaya konmuştur (Garson, 2016; Hair vd., 2014).

(c) Yakınsaklık geçerliliği kontrol etmek için her bir yapının ortalama varyans değerlerine bakılarak karar verilmesi gerekmekte ve AVE değerinin 0,50'den büyük olması şartı aranmaktadır (Avkiran, 2018; Garson, 2016).

(d) Ayırma geçerliliği sınamak içinde Fornell ve Lacker de önerdiği şartı sağlayıp sağlamadığına bakılmıştır. Bunun içinde, AVE değerlerinin karekök değerlerinin yapılar arasındaki korelasyon katsayılarından yüksek olması gerekmektedir (Fornell ve Lacker, 1981; Avkiran, 2018; Garson, 2016).

(e) Çoklu doğrusallık olup olmadığının kontrolü içinde varyans enflasyon faktörü (Variance Inflation Factor-VIF) değerlerine bakılmıştır. Bu değer için de 5'ten küçük olma şartı aranmıştır. Yapılan çalışmalarda VIF değerinin 5'ten küçük olması gerektiği belirtilmiştir (Avkiran, 2018; Garson, 2016; Hair vd., 2011). Elde edilen sonuçlar Tablo 5'te gösterilmektedir.

Geçerlilik ve güvenilirlik için tüm şartların sağlanmış olduğu görülmektedir. Çalışmada ayırma geçerliliği de sınanmış ve sonuçlar Tablo 5'de gösterilmiştir.

Tablo 5. Korelasyon ve Ayırma Geçerliliği Sonuçları

Değişkenler	Eko-Örgütsel Yenilik	Eko-Süreç Yeniliği	Eko-Ürün Yeniliği	İşletme Performansı
Eko-Örgütsel Yenilik	0,839			
Eko-Süreç Yeniliği	0,810	0,850		
Eko-Ürün Yeniliği	0,798	0,824	0,846	
İşletme Performansı	0,811	0,793	0,754	0,872

Not: Diagonaller AVE'lerin karekökünü göstermektedir.

Tablo 5'te görüldüğü gibi ayırma analizi sonuçları Fornell ve Larcker (1981) de önerdiği şart karşılanmış ve ayırma geçerliliği sağlanmıştır.

Çoklu doğrusallık probleminin olup olmadığı da incelenmiştir. Bunun için varyans enflasyon faktörü (VIF) değeri içsel model için hesaplanmıştır. VIF değerlerinin eşik değerleri için 5'ten küçük olma şartı aranmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 6'de gösterilmektedir.

Tablo 6. VIF Değerleri

Değişkenler	Eko-Örgütsel Yenilik	Eko-Süreç Yeniliği	Eko-Ürün Yeniliği	İşletme Performansı
Eko-Örgütsel Yenilik		1,000	3,200	2,456
Eko-Süreç Yeniliği			2,651	3,114
Eko-Ürün Yeniliği				2,745
İşletme Performansı				

Tablo 6'da görüldüğü gibi VIF değerlerinin 5'ten küçük olduğu görülmüş ve Hair ve diğerlerinin belirttiği 5'ten küçük olma şartı sağlanmış ve çalışmada çoklu doğrusallık probleminin olmadığı görülmüştür (Hair vd., 2011).

3.5.2. Hipotez Testleri

Çalışmada madde değişkenlerin güvenilirlik ve geçerlilik analizleri yapıldıktan sonra ikinci olarak yapısal eşitlik modelinin doğrulanma aşamasına ve hipotezlerin test edilmesine geçilmiştir. Hipotez test sonuçları Tablo 7'de gösterilmektedir. Ayrıca çalışmada determinasyon katsayılarına da bakılmıştır.

Tablo 7. Hipotez Testi Sonuçları

İlişkiler	Hipotezler	β	t-değeri	Desteklendi/Desteklenmedi
Eko-Örgütsel Yenilik→ Eko-Süreç Yeniliği	H1	0,899	51,772	Desteklendi
Eko-Örgütsel Yenilik → Eko-Ürün Yeniliği	H2	0,392	3,811	Desteklendi
Eko-Süreç Yeniliği → Eko-Ürün Yeniliği	H3	0,552	5,374	Desteklendi

Eko-Süreç Yeniliği → İşletme Performansı	H4	0,451	4,741	Desteklendi
Eko-Örgütsel Yenilik → İşletme Performansı	H5	0,488	4,009	Desteklendi
Eko-Ürün Yeniliği → İşletme Performansı	H6	0,530	3,941	Desteklendi

Elde edilen hipotezlere ilişkin sonuçlar şu şekildedir;

Eko-örgütsel yenilik eko-süreç yeniliğini pozitif etkiler şeklinde kurulan hipotez ($\beta=0,899$, $t=51,772$ $p=0,000$) pozitif olarak etkilediği görülmüş oluşturulan H₁ hipotezini desteklemiştir.

Eko-örgütsel yenilik eko-ürün yeniliğini pozitif yönde etkiler şeklinde kurulan hipotez ($\beta=0,392$ $t=3,811$ $p=0,000$) pozitif olarak etkilediği görülmüş ve dolayısıyla oluşturulan H₂ hipotezini desteklemiştir.

Eko-süreç yeniliği eko-ürün yeniliğini pozitif yönde etkiler şeklinde kurulan hipotez ($\beta=0,552$, $t=5,374$, $p=0,000$) pozitif olarak etkilediği görülmüş ve dolayısıyla oluşturulan H₃ hipotezini desteklemiştir.

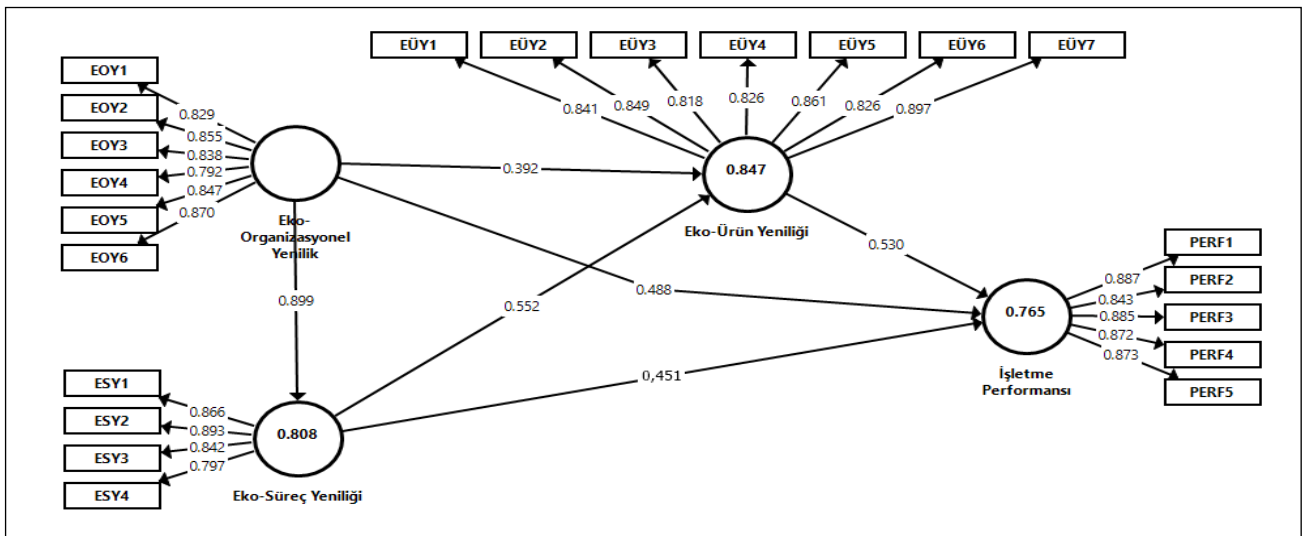
Eko-süreç yeniliği işletme performansını pozitif yönde etkiler şeklinde kurulan hipotez ($\beta=0,451$, $t=4,741$, $p=0,000$) pozitif olarak etkilediği görülmüş ve dolayısıyla oluşturulan H₄ hipotezini desteklemiştir.

Eko-örgütsel yenilik işletme performansını pozitif yönde etkiler şeklinde kurulan hipotez ($\beta=0,488$, $t=4,009$, $p=0,000$) pozitif olarak etkilediği görülmüş ve dolayısıyla oluşturulan H₅ hipotezini desteklemiştir.

Eko-ürün yeniliği işletme performansını pozitif yönde etkiler şeklinde kurulan hipotez ($\beta=0,530$, $t=3,941$, $p=0,000$) pozitif olarak etkilediği görülmüş ve dolayısıyla oluşturulan H₆ hipotezini desteklemiştir.

Çalışmada ortaya çıkan yapısal eşitlik modelini değerlendirmek için determinasyon katsayısına (R^2) bakılmıştır. Çalışmada eko-süreç yeniliği R^2 değeri 0.808, eko-ürün yeniliği R^2 değeri 0,847 ve işletme performans R^2 değeri 0,765 olarak elde edilmiştir. Elde edilen yapısal eşitlik modeli Şekil 2’de gösterilmektedir.

Şekil 2. Yapısal Eşitlik Modeli

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

Stratejik pazarlama yazınında kuramsal ve ampirik çalışmalara konu olan ve rekabet stratejileri ekseninde derin felsefi kökleri bulunan kaynak tabanlı eko-yeniliğin işletme performansı ile olan ilişkileri kuramsal olarak ortaya konmuş ve çalışmanın uygulama kısmında bu ilişkiler ampirik olarak test edilmiştir. Ölçüm analizlerinde Antalya ilinde faaliyet gösteren sanayi işletmelerin 220 işletme yöneticisiyle yapılan görüşmelerle veriler elde edilmiştir. Verilerin analizi sonucunda 4 boyutta 22 değişkenler özgün bir araştırma ölçeği analiz edilerek hipotezler sınanmıştır.

Bu çalışmanın en önemli katma değeri, kaynak tabanlı eko-yeniliğin işletme performansı üzerindeki etkisini gösterme ve kaynak tabanlı eko-yenilik uygulamalarını benimseyecek olan işletmeleri teşvik etme ve yol haritasını sunma kabiliyeti üzerine olacaktır. Keza, Antalya ilinde faaliyet gösteren sanayi işletmelerinde yapılan araştırmaya göre; kaynak tabanlı eko-yeniliğin (örgütsel yenilik, süreç yeniliği ve ürün yeniliği)

işletme performansı üzerinde doğrudan ve pozitif bir etkisinin olduğu görülmüştür. Çalışmada ayrıca, örgütsel yeniliğin süreç yeniliği üzerinde pozitif bir etkisinin olduğu, örgütsel yeniliğin ve süreç yeniliğin ürün yeniliği üzerinde de pozitif bir etkisinin olduğu görülmüştür. Çalışma sonucunda ortaya konan yapısal eşitlik modeli Antalya üretim işletmeleri için hipotezler kabul edilerek yapısal eşitlik modeli doğrulanmıştır.

Kaynak tabanlı eko-yenilik, dünyanın çevre ve sürdürülebilir kalkınma sorunlarını çözme arayışındaki en önemli gelişmelerden biridir. Ancak bu konudaki araştırmaların çoğu, eko-yeniliğin itici güçlerini ve engellerini geleneksel teknolojinin itici ve pazarın çekici gücü perspektifinden ele almaktadır (Rennings, 2000, Porter ve Van der Linde, 1995; Brunnermeier ve Cohen, 2003) Buna karşın, çok az sayıda çalışma, işletmelerin içsel yetenekleri gibi dinamik faktörlerin önemini vurgulamaktadır. (Horbach, 2008; Cheng vd., 2014; Chen vd., 2006).

Kuramsal araştırmalarla ilgili incelememiz, kaynak tabanlı eko-yeniliğin yenilik çalışmalarında oldukça yeni bir paradigma olduğunu ve bu nedenle kaynak tabanlı eko-yenilik tanımının hala gelişmekte olduğunu göstermektedir. Ancak bazı eğilimler belirlenebilir. Örneğin, eko-yeniliğin güncel tanımlarının çoğu, çevresel amaçtan çok çevresel performansa dayalıdır. Mevcut tanımlar, aynı zamanda, sadece çevresel olarak zararsız (ürün, süreç, örgütsel) yeniliğin bir pazar, sektör veya ekonomi düzeyinde değil, işletme düzeyinde yeni olmasını gerektirmesi anlamında geniş olma eğilimindedir. Bu nedenle, kaynak tabanlı eko-yeniliğin önündeki itici güçler ve engeller konusunun, analiz düzeyi açısından belirli bir hassasiyetle ele alınması gerekir.

Sonuç olarak çalışmada savunulan görüşler uygulama çalışması ile desteklenmiş görünmektedir. Bunun anlamı, daha yüksek düzeyde kaynak tabanlı eko-yenilik çabalarına ulaşmak için günümüzde hala işletmelerin içsel dinamiklerinin yadsınamaz öneme sahip olduğudur. Kaynak tabanlı eko-yenilik performans modeli ile eko-ürün, eko-süreç ve eko-örgütsel yenilik yeteneklerinin tanımlanması, geliştirilmesi ve kaldıraç etkisinden yararlanılarak verimli bir şekilde kullanılması, işletmelerin eko-yenilik çabaları üzerinde önemli bir etki yaratırken aynı zamanda sürdürülebilir performans ve dolayısıyla rekabet edebilirlik gücünü de artıracaktır. Öte yandan, eko-yenilikçi olmayan işletmelerin yenilikçi davranışını daha sürdürülebilir bir yaklaşıma kanalize edilerek eko-yenilikçilerin sayısının artırılması döngüsel ekonomilerin gelişimine ve toplumsal kalkınmaya destek sağlayarak toplumda değer dolaşmasını sağlayan daha sağlıklı, başarılı iş ekosistemleri yaratılmasının yolunu da açacaktır.

Bu çalışma belirli sınırlılıklar içinde gerçekleştirildiği unutulmamalıdır. İlk olarak, zaman ve maliyet kısıtlarının olmasıdır. İkinci olarak tüm dünyada olduğu gibi ülkemizi de etkisi altına alan Kovid-19 pandemisi nedeniyle yüz yüze görüşme yapma imkânının olmamasıdır. Üçüncü olarak çalışmanın tek bir ildeki sanayi işletmelerinde gerçekleştirilmiş olmasıdır. İleride yapılacak çalışmalarda farklı illerde ve farklı farklı örneklem gruplarında farklı sonuçların elde edilebileceği ve buradan elde edilecek sonuçlarla karşılaştırma yapma imkânının sağlanabilmesidir.

Araştırmayı yürütmek için Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Etik Kurulu'ndan 07.04.2021 tarihli ve 2021/40 karar numaralı etik kurul onayı alınmıştır.

Makale ile ilgili notlar

Makale araştırma ve yayın etiğine uygun olarak hazırlanmıştır.

Araştırmanın tamamı, beyan edilen tek yazarı tarafından gerçekleştirilmiştir.

KAYNAKÇA

- Acemoğlu, D., Aghion, P., Bursztn, L. ve Hemous, D. (2012). The environment and directed technical change. *American Economic Review*, 102, 131-166. <https://doi.org/10.2139/ssrn.1668575>
- Albu, A. (2017). Industrial symbiosis: an innovative tool for promoting green growth. Filho, W. L, Pociovalisteanu, D.M. ve Al-Amin A.Q. (Eds.) içinde, *Sustainable economic development green economy and green growth* (ss. 1-29). Springer International Publishing.
- Aminu, A. M. (2005). Foreign direct investment and the environment: pollution haven hypothesis revisited. *Paper Prepared for The Eight Annual Conference on Global Economic Analysis*, Lübeck, Germany, 9-11 June.
- Andersen, M. M. (2008). *Eco-innovation: Towards a taxonomy and a theory, entrepreneurship and innovation*. DRUID Conference, Copenhagen.
- Andre, F. J. (2015). Strategic Effects and the porter hypothesis “game theory applications to environmental economics. Munoz-Garcia, A. D. F., Espinola-Arredondo, A. (Eds.) içinde, *Within the six volumes contained in the WSPC set on globalization, society and environment*. World Scientific Press.
- Andreoni, V. ve Miola, A. (2016). *Competitiveness and sustainable development goals. europe commission jrc technical report*. Publications Office of the European Union.
- Antonioli, D. Ve Mazzanti, M. (2009). Techno-organisational strategies, environmental innovations and economic performances, Micro-evidence from an sme-based industrial district. *Journal of Innovation Economics*, 3(1), 145-168. <https://doi.org/10.3917/Jie.003.0145>
- Avkiran, N. K. (2018). Rise of the partial least squares structural equation modeling: An applications in banking. Avkiran, N., K., Ringle, C. M. (Eds.) içinde, *Partial Least Squares Structural Equation Modeling, Recent Advances in Banking and Finance* (ss. 1-29). Springer.
- Bahzar, M. (2019). Effects of green transformational and ethical leadership on green creativity, eco-innovation and energy efficiency in higher education sector of indonesia. *International Journal of Energy Economics and Policy*, 9(6), 408-414. <https://doi.org/10.32479/ijee.8372>
- Bain, J. S. (1956). *Barriers to new competition*. Harvard University Press.
- Ball, P. ve Lunt, P. (2020). Lean eco-efficient innovation in operations through the maintenance organisation. *International Journal of Production Economics*, 219(C), 405-415. <https://doi.org/10.1016/j.ijpe.2018.07.007>
- Baran, P. A. ve Sweezy, P. M. (1970). *Tekelci kapitalizm* (çev. Onaran, F.). Doğan Yayınları.
- Barney, J. B. (1986). Strategic factor markets: expectations, luck, and business strategy. *Management Science*, 32, 1231-1241. <https://doi.org/10.1287/mnsc.32.10.1231>
- Barney, J. B. (1991). Firm resources and sustained competitive advantage. *Journal of Management*, 17, 99-120. <https://doi.org/10.11611/yead.370215>
- Beltramello, A., Haie-Fayle, L. ve Pilat, D. (2013). *Why new business models matter for green growth*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/5k97gk40v3ln-en>
- Ben-Kheder, S. ve Zugravu, N. (2012). Environmental regulation and french firms' location abroad: an economic geography model in an international comparative study. *Ecological Economics*, 77, 48-61.
- Biden, J. (2021). *The Biden plan for a clean energy revolution and environmental justice*. <https://joebiden.com/climate-plan>.
- Bleotu, V. (2012). Comparative analysis of romanian competitiveness evolution. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 46, 5382-5386.
- Bookchin, M. (1996). *Ekolojik bir topluma doğru* (çev. Yılmaz, A.). Ayrıntı Yayınları.

- Boons, F. ve Lüdeke-Freund, F. (2012). Business models for sustainable innovation: State-of-the-art and steps towards a research agenda. *Journal of Cleaner Production*, 45(April), 9-19.
- Bristow, G. (2005). Everyone's a 'winner': Problematising the discourse of regional competitiveness. *Journal of Economic Geography*, 5(3), 285-304. <https://doi.org/10.1093/jeg/lbh063>
- Brunnermeier, S. B. ve Cohen, M. A. (2003). Determinants of environmental innovation in us manufacturing industries. *Journal of Environmental Economics and Management*, 45, 278-293.
- Buttel, F. H. (2000). Ecological modernization as social theory. *Geoforum*, 31(1), 57-65.
- Chakrabarty, D. (2021). *The climate of history in a planetary age*. The University of Chicago Press.
- Chamberlain, E. (1932). *The theory of monopolistic competition*. Harvard University Press.
- Chen, Y. S., Lai, S. B. ve Wen, C. T. (2006). The influence of green innovation performance on corporate advantage in Taiwan. *Journal of Business Ethics*, 67(4), 331-339.
- Cheng, C. C. J., Yang, C. L. ve Sheu, C. (2014). The link between eco-innovation and business performance: a taiwanese industry context. *Journal of Cleaner Production*, 64, 81-90. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2013.09.050>
- Cheung, M. (2021). Seven ESG trends to watch in 2021. *S&P Global*. <https://www.spglobal.com/en/research-insights/featured/seven-esg-trends-to-watch-in-2021>
- Cho, Y.S. ve Linderman, K. (2020). Resource-based product and process innovation model: Theory development and empirical validation. *Sustainability*, 12(913), 1-23. <https://doi.org/10.3390/su12030913>
- Christmann, P. (2000). Effects of best practices of environmental management on cost advantage: The role of Complementary Assets. *Academy of Management Journal*, 43, 663-680. <https://doi.org/10.2307/1556360>
- Cohen, W. M. ve Levinthal, D. A. (1990). Absorptive capacity: A new perspective on learning and innovation. *Administrative Science Quarterly*, 35(1), 128-152.
- Colby, M., E. (1991). Environmental management in development: The evolution of paradigm. *Ecological Economics*, 3, 193-213.
- Conner, K. R. ve Prahalad, C. K. (1996). A resource-based theory of the firm: Knowledge versus opportunism. *Organisation Science*, 7(5), 477-501.
- Corrigan, G., Crotti, R., Hanouz, A. D. ve Serin, C. (2014). Assessing progress towards sustainable competitiveness (Chapter 1.2. World Economic Forum). The global competitiveness report. http://www3.weforum.org/docs/GCR2014-15/GCR_Chapter1.2_2014-15.pdf
- Cozzi, G. ve Galli, S. (2019). *Counting innovations: Schumpeterian growth in discrete time*. MPRA Paper No. 97364. <https://doi.org/10.1016/j.econlet.2020.109014>
- Crutzen, P. J. (2002). Geology of mankind. *Nature*, 415, 23. https://doi.org/10.1007/978-3-030-82202-6_3
- Curran, G. (2015). *Sustainability and energy politics: ecological modernisation and corporate social responsibility*. Palgrave Macmillan.
- Dangelico, R. ve Pontrandolfo, P. (2010). Mainstreaming green product innovation: Why and how companies integrate environmental sustainability. *Journal of Business Ethics*, 95, 471-486. <https://doi.org/10.1007/s10551-010-0434-0>
- Davenport, T. H. (1993). *Process innovation: reengineering work through information technology*. Harvard Business School Press.
- Del Rio, P., Carrillo-Hermosilla, J. ve Könnölä, T. (2010). Policy strategies to promote eco-innovation: An integrated framework. *Journal of Industrial Ecology*, 14(4), 541-557.

- Dobson, A. (2003). *Ecological citizenship and the environment*. Oxford University Press.
- Drucker, P. F. (1997). *Kapitalist ötesi toplum* (çev. Çorakçı, B. D.). İnkilap Kitabevi.
- EIO (2018). Case Studies and policy lessons from eu member states for a product policy framework that contributes to a circular economy, *European Commission/DG Environment*, Brussels.
- Eiadat, Y., Kelly A., Roche F. ve Eyadat H., (2008). Green and competitive? an empirical test of the mediating role of environmental innovation strategy. *Journal of World Business*, 43(2), 131-145.
- Eisenhardt, K. M. ve Martin, J. A. (2000). The knowledge-based economy: From the economics of knowledge to the learning economy. Foray, D. ve Lundvall, B.A. (Eds.) içinde, *Employment and Growth in the Knowledge-Based Economy*, OECD.
- Ekins, P. (2010). Eco-innovation for environmental sustainability: Concepts, progress and policies. *International Economics and Economic Policy*, 7, 267-290. <https://doi.org/10.1007/s10368-010-0162-z>
- Elkington, J. (2020). *Green swans: the coming boom in regenerative capitalism*. Fast Company Press.
- Esty, D. C. ve Charnovitz, S. (2013). *Environmental sustainability and competitiveness: policy imperative and corporate opportunity*. Harvard Business School.
- Findlay, R. (1991). Comparative Advantage. Eatwell, J., Milgate, M. ve Newman, P. (Eds.) içinde, *The World of Economics* (ss. 99-107). Palgrave Macmillan.
- Fornell C. ve Lacker, F. D. (1981). Evaluating structural equation models with unobservable variables and measurement error. *Journal of Marketing Research*, 18(1), 39-50. <https://doi.org/10.1177/002224378101800104>
- Francois, P. (2002). *Kalkınmanın sonu: bir alternatif mi doğuyor?*. Özgür Üniversite Yayınları.
- Fussler, C. ve James, P. (1996). *Driving eco-innovation: a breakthrough discipline for innovation and sustainability*. Pitman.
- Gabriel, Y. (2008). *Organizing words: A critical thesaurus for social and organization studies*. Oxford University Press.
- Garson, G. D. (2016). *Partial least squares: Regression & structural equation models, statistical associates publishing*. Asheboro.
- Ghosh, S.K. (2020). *Circular economy: Global perspective*. Springer Singapore.
- Gilbert, R. J. (1989). Mobility barriers and the value of incumbency. Willig, R. D (Eds.) içinde, *Handbook of industrial organization, schmalensee* (ss. 475-537).
- Grant, R. M. (1991). A resource-based perspective of competitive advantage. *California Management Review*, 33, 114-135.
- Grant, R. M. (1991). *Contemporary strategy analysis: Concepts, techniques applications*. Basil Blackwell.
- Grant, R. M. (1996). Towards a knowledge-based theory of the firm. *Strategic Management Journal*, Summer Special Issue, 17, 109-122.
- Greenan, N. (2003). Organisational change, technology, employment and skills: An empirical study of french manufacturing. *Cambridge Journal of Economics*, 27(2), 287-316. <https://doi.org/10.1093/cje/27.2.287>
- Hair J., E., Ringle C., M. ve Sarstedt, M. (2011). PLS-SEM: Indeed a silver bullet. *Journal of Marketing Theory and Practice*, 19(2), 139-151.
- Hair, J. F., Hult, G.T.M., Ringle, C. M. ve Sarstedt, A. (2014). *A primer on partial least squares structural equation modeling (PLS-SEM)*. Sage Publication.

- Hard, S. L. ve Dowell, G. (2011). A natural-resource-based view of the firm: Fifteen years after. *Journal of Management*, 37(5), 1464-1479.
- Hart, S. L. A (1995). Natural-resource-based view of the firm. *Academy of Management Review*, 20, 986-1014.
- Harvey, D. (2017). *Marx, sermaye ve iktisadi aklın cinneti* (çev. Soğancılar, E.). Sel Yayınları.
- Hicks, J. R. (1932). *The theory of wages*. Macmillan and Co.
- Horbach, J. (2008). Determinants of environmental innovation new evidence from german panel data sources. *Research Policy*, 37, 163-173.
- Im, S. ve Workman, J. (2004). Market orientation, creativity, and new product performance in high-technology Firms, *Journal of Marketing*, 68(April), 114-132.
- Jaffe, A. B., Peterson, S. R., Portney, A. R. ve Stavins, A. N. (1995). Environmental regulation and the competitiveness of us manufacturing: What does the evidence tell us? *Journal of Economic literature*, 33, 132-163.
- Jaffe, A. B. ve Palmer, K. (1997). Environmental regulation and innovation: A panel data study. *Review of Economics and Statistics*, 79, 610-619. <https://doi.org/10.1162/003465397557196>
- Jameson, F. (2009). *Ütopya denen arzu* (çev. Aydar, F. B.). Metis Yayınları.
- Jeppesen, T., List, J. A. ve Folmer, H. (2002). Environmental regulations and new plant location decisions: evidence from a meta-analysis. *Journal of Regional Science*, 42(1), 19-49. <https://doi.org/10.1111/1467-9787.00248>
- Jones, M. T. (1996). Social responsibility and the “green” business firm. *Industrial and Environmental Crisis Quarterly*, 9, 327-345.
- Keeble J., Lyon D., Vassallo D., Hedstrom G. and Sanchez H. (2005). *Innovation high ground: How leading companies are using sustainability-driven innovation to win tomorrow’s customers*. Arthur D. Little.
- Keegan, W.J. ve Green, M.C. (2014). *Global marketing*. Pearson Education.
- Kemp, R. ve Arundel, A. (1998). Survey indicators for environmental innovation. IDEA paper series 8/1998 STEP Group, Norway. <http://http://www.sol.no/step/IDEA>.
- King, A. ve Lenox, M. (2002). Exploring the locus of profitable pollution reduction. *Management Science*, 48, 289-299. <https://doi.org/10.1287/mnsc.48.2.289.258>
- Kivimaa, P. ve Kautto, P. (2010). Making or breaking environmental innovation? Technological change and innovation markets in the pulp and paper industry. *Management Research Review*, 10, 289-305. <https://doi.org/10.1108/01409171011030426>
- Klemmer, P., Lehr, U. ve Löbbecke, K. (1999). *Environmental innovation: Incentives and barriers*, Analytica.
- Klewitz, J., Zeyen A. ve Hansen, E., G., (2012). Intermediaries driving eco-innovation in smes: A qualitative investigation. *European Journal of Innovation Management*, 15(4), 442-467. <https://doi.org/10.1108/14601061211272376>
- Kumar, N., Scheer, L. ve Kotler, P. (2000). From market driven to market driving. *European Management Journal*, 18(2), 129-142.
- Lee, K. ve Kim, J. (2011). Integrating suppliers into green product innovation development: An empirical case study in the semiconductor industry. *Business Strategy and the Environment*, 20, 527-528. <https://doi.org/10.1002/bse.714>
- Lin, R., Hua-Kim, T. ve Geng, Y. (2013). Market demand, green product innovation, and firm performance: evidence from Vietnam motorcycle industry. *Journal of Cleaner Production*, 40 (2), 101-107. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2012.01.001>

- Lopez-Claros, A. (2006). The global competitiveness report 2006/2007. World Economic Forum.
- Martini, M., Hölsgens, R. ve Popper, R. (2020). *Governance and management of sustainable innovation: learning from experience to shape the future (sustainability and innovation)*. Springer Nature.
- Martins, E. Ve Terblanche, F. (2009). Building organizational culture that stimulates creativity and innovation. *European Journal of Innovation Management*, 6(1), 64-74. <https://doi.org/10.1108/14601060310456337>
- McClellan III, J. E. ve Dorn, H. (2006). *Dünya tarihinde bilim ve teknoloji* (çev. Alev, M.). Arkadaş Yayınevi.
- Mol, A. P. J. ve Sonnenfeld, D. A. (2000). *Ecological modernisation theory around the world: Perspectives and critical debates*. Routledge Taylor & Francis Group.
- Newbold, P. (2008). *İşletme ve iktisat için istatistik* (çev. Şenesen, Ü). Literatür Yayınları.
- Özsoy, T. (2018). Döngüsel ekonomi: Almanya'daki durumun bir özeti. *Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi*, 7(14), 129-143.
- Palmer, K., Oates, W. E. ve Portney, P. R. (1995). Tightening environmental standards: The benefit-cost or no-cost paradigm. *Journal of Economic Perspectives*, 9, 119-132. <https://doi.org/10.1257/jep.9.4.119>
- Pansera, M. (2012). The origins and purpose of eco-innovation, *Global Environment: A Journal of Transdisciplinary History*, 7(8), 128-155. <https://doi.org/10.3197/ge.2011.040706>
- Papatya, İ. K. ve Papatya, N. (2022). *Sıfırlanan kapitalizm ve ekolojik yenilik: yeşillenen iktidarın asimetrik rekabet sarkacı*. Nobel Akademik Yayınları.
- Papatya, N. (2003). *Sürdürülebilir rekabette stratejik yönetim ve pazarlama odağı kaynak tabanlılık görüşü*. Nobel Yayınları.
- Papatya, N. (2006a). Pazarlamada değişimin ötesi: Yaratıcı ve yenilikçi pazarlama dönüşümü. *Pazarlama Dünyası Dergisi*, 20(1), 73-77.
- Papatya, N. (2006b). İşletmelerde sıradışı rekabet için yenilikçi pazarlama yaklaşımı. *Pazarlama Dünyası Dergisi*, 20(4), 42-46.
- Papatya, N. (2007). *Sürdürülebilir rekabetçi üstünlük sağlamada stratejik yönetim ve pazarlama odağı: kaynak tabanlı görüş*. Asil Yayınları.
- Papatya, N. (2022). Ekosistem pazarlama ile adil ve kapsayıcı ekonomi politik inşa edilebilir mi? Epigenetik bir inceleme ve gelecek yönelimleri. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 17(1), 127-145. <https://doi.org/10.17153/oguiibf.994730>
- Papatya, N. Papatya, G. ve Hamşioğlu, A. B. (2008). Yenilik, pazar yönlülük ve örgütsel öğrenmenin işletme performansına etkisi: Tekstil sektöründe faaliyet gösteren bir işletmede araştırılması. *8-10 Mayıs, 2008 Çorum 7. Anadolu İşletmecilik Kongresi Bildiri Kitabı*, 463-476.
- Papatya, N. ve Papatya, İ. K. (2020a). Ekosistem pazarlama: geleceğin sürdürülebilir sistem mühendisliği. *Harvard Business Review* (Ocak), 102-107.
- Papatya, N. ve Papatya, İ. K. (2020b). Ekosistem pazarlama: Güçlü yaşam enerjisi ile başarılı yenilik dinamikleri yaratmak. *Harvard Business Review* (Aralık), 94-99.
- Papatya, N., Papatya, G. ve Hamşioğlu, A. B. (2014). Yenilik üretme yeteneğinin işletme performansı üzerindeki etkisi ve bir uygulama. *8-10 Mayıs 2014 Antalya/Kemer, 13. Ulusal İşletmecilik Kongresi Bildiri Kitabı*, 1067-1074.
- Penrose, E. G. (1959). *The theory of the growth of the firm*. Wiley.
- Peteraf, M. A. (1993). The cornerstones of competitive advantage: A resource-based view. *Strategic Management Journal*, 14(3), 179-191.

- Piketty, T. (2014). *21. Yüzyılda kapital* (çev. Koçak, H.). İş Bankası Yayınları.
- Podsakoff, P. M. ve Organ, D. W. (1986). Self-reports in organizational research: problems and prospects. *Journal of Management*, 12(4), 531-544.
- Podsakoff, P. M., MacKenzie, S. B., Lee, J-N ve Podsakoff, N. P. (2003). Common method biases in behavioral research: A critical review of the literature and recommended remedies. *Journal of Applied Psychology*, 88(5), 879-903. <https://doi.org/10.1037/0021-9101.88.5.879>
- Porritt, J. (1989). *Yeşil politika* (çev. Türker, A.). Ayrıntı Yayınları.
- Porter, M. E. ve Rivkin, J. W. (2012). The looming challenge to US competitiveness. *Harvard Business Review*, 90(3), 54-61.
- Dechezlepretre, A. ve Sato, M. (2014). *The impacts of environmental regulations on competitiveness*, LSE Policy Brief. <https://doi.org/10.13140/RG.2.1.2279.1204>
- Porter, E. M. ve Van der Linde, C. (1995). Green and competitive ending the stalemate. *Harvard Business Review*, 73(5), 120-134.
- Porter, M. (1979). The structure within industries and companies' performance. *Review of Economics and Statistics*, 61, 214-227.
- Porter, M. E. (1990). *The competitive advantage of nations*. The Free Press.
- Porter, M. E. (1991). America's green strategy. *Scientific American*, 264, 168.
- Prahalad, C. K. ve Hamel, G. (1990). The core competence of the corporation. *Harvard Business Review*, 68(3), 79-91.
- Rasmussen, B. (2007). *Business models and the theory of the firm*. Working Paper, Victoria University of Technology.
- Ray, G., Barney, J.B., Muhanna, W.A. (2004). Capabilities, business processes, and competitive advantage: Choosing the dependent variable in empirical tests of the resource-based view. *Strategic Management Journal*, 25(1), 23-37. <https://doi.org/10.1002/smj.366>
- Rennings, K. (2000). Redefining innovation-eco-innovation research and the contribution from ecological economics. *Ecological Economics*, 33 (2), 319-332. [https://doi.org/10.1016/S0921-8009\(99\)00112-3](https://doi.org/10.1016/S0921-8009(99)00112-3)
- Rennings, K., Ziegler, A., Ankele, K. ve Hoffman, E. (2006). The influence of different characteristics of the eu environmental management and auditing scheme on technical environmental innovations and economic performance. *Ecological Economics*, 57, 45-59. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2005.03.013>
- Ricardo, D. (1817). *The principles of political economy and taxation*. John Murray.
- Russo, M. ve Fouts, P. (1997). A resource-based perspective on corporate environmental performance and profitability. *Academy of Management Journal*, 40, 534-559. <https://doi.org/10.2307/257052>
- Schuiling, I. (2000). Successful market-driven organisations. The procter & gamble case. *Symphonya Emerging Issues in Management*, 2, 84-86. <https://doi.org/10.4468/2001.2.06schuiling>
- Schumpeter, J. A. (1942). *Capitalism, socialism and democracy*. Harper and Row.
- Schwab, K. ve Malleret, T. (2020). *COVID-19: The great reset*. Agentur Schweiz.
- Schwab, K. ve Porter M. (2008). *The global competitiveness report 2008/2009*. World Economic Forum. <https://www3.weforum.org/reports>
- Schwab, K. ve Sala-I-Martin, X. (2009). *The global competitiveness report 2006/2007*. World Economic Forum. <https://www3.weforum.org/reports>

- Sharma, S. ve Vredenburg, H. (1998). Proactive corporate environmental strategy and the development of competitively valuable organizational capabilities. *Strategic Management Journal*, 19, 729-753.
- Shrivastava, P. (1995). Environmental technologies and competitive advantage. *Strategic Management Journal*, 16, 183-200.
- Silverberg, D. ve Verspagen, B. (1995). Economic dynamics and adaptation of behavior, application to one evolutionary model of endogenous growth. *Evolutional Approach and Problems of Transitional Economy*, 149-176.
- Sirotkina, N. V., Golikova, G. V. ve Romashchenko, T. D. (2018). *Policy, technologies, and approaches to management of organizational changes*. Springer International Publishing AG.
- Steffen, W., Crutzen, P. J. ve McNeill, J. R. (2007). The anthropocene: Are humans now overwhelming the great forces of nature?. *Ambio*, 36, 614-621. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-82202-6-9>
- Stiglitz, J. E. (2019). *People, power, and profits*. W. W. Norton & Company.
- Tabachnikova, M. B. (2018). Management of evolutionary changes of socio-economic systems. Endovitsky, D.A., Popkova, E.G. (Eds.) içinde, *Management of changes in socio-economic systems (ss. 39-69)*, Springer International Publishing AG.
- Teece, D. (2009). *Dynamic capabilities and strategic management*. Oxford University Press.
- Teece, D. J., Pisano, G. ve Shuen, A. (1997). Dynamic capabilities and strategic management. *Strategic Management Journal*, 18, 509-533. <https://doi.org/10.1093/oso/9780198781806.003.0019>
- Temurshoev, U. (2006). Pollution haven hypothesis or factor endowment hypothesis: Theory and empirical examination for us and China. *Charles University Center for Economic Research and Graduate Education, Working Paper Series*, Electronic Version. <https://doi.org/10.2139/ssrn.1147660>
- Tirole, J. (1994). *The Theory of industrial organization*. The MIT Press.
- Tønnessen, M. (2021). Anticipating the societal transformation required to solve the environmental crisis in the 21st century. *Sign Systems Studies*. 49(1/2), 12-62. <https://doi.org/10.12697/SSS.2021.49.1-2.02>
- Triguero, A., Moreno-Mondejar L. ve Davia, M., (2013). Drivers of different types of eco-innovation in european SMEs. *Ecological Economics*. 92, 25-33. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2013.04.009>
- Trott, P. (2017). *Innovation management and new product development*. Pearson Education Ltd.
- Tyson, L. A. (1992). *Who's bashing whom? institute for international economics*. Institute for International Economics.
- Urmantsev, Y. A. (1978). Origins of the general theory of systems. *Systems Analysis Science Knowledge*, 3, 7-41.
- Van Dijk, F. ve Cantarell, L. (2010). The emerging opportunity, nestle investor seminar, Vevey, Nestle (June), 1-53. <https://www.nestle.com/investors/events/nestle-investor-seminar/2010-nestle-investor-seminar>
- Veugelers, R. (2012). New ICT sectors: platforms for european growth?. *Bruegel Policy Contribution*, 14(8), 1-14.
- Wagner, M. (2005). How to reconcile environmental and economic performance to improve corporate sustainability: corporate environmental strategies in the european paper industry. *Journal of Environmental Management*, 76, 105-118. <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2004.11.021>
- Wang, C. H. (2019). How organizational green culture influences green performance and competitive advantage the mediating role of green innovation. *Journal of Manufacturing Technology Management*, 30(4), 666-683. <https://doi.org/10.1108/JMTM-09-2018-0314>
- Wang, C. L. ve Ahmed, P. K. (2004). The development and validation of the organisational innovativeness construct using confirmatory Factor Analysis. *European Journal of Innovation Management*, 7(4), 303-313. <https://doi.org/10.1108/14601060410565056>

- Wernerfelt, B. (1984). A resource-based view of the firm. *Strategic Management Journal*, 5(2), 171-180.
- Whitehead, M. (2014). *Environmental transformations a geography of the anthropocene*. Routledge.
- World Economic Forum (2015). *Global risks 2015 (090115)*. <https://www3.weforum.org/reports>
- World Economic Forum (2016). *The global risks report 2016*. <https://www3.weforum.org/reports>
- World Economic Forum (2017). *Global risks 2017 (090115)*. <https://www3.weforum.org/reports>
- World Economic Forum (2018). *Platform for accelerating the circular economy*. <https://www3.weforum.org/reports>
- World Economic Forum (2021a). *The global risks report 2021, 16th Edition*. <https://www3.weforum.org/reports>
- World Economic Forum (2021b). *Davos 2021: The davos agenda*. <https://www3.weforum.org/reports>
- Ziegler, A. ve Nogareda, J. (2009). Environmental management systems and technological environmental innovations: Exploring the causal relationship. *Research Policy*, 38, 885-893. <https://doi.org/10.1016/j.respol.2009.01.020>
- Ziegler, A. ve Rennings, K. (2004). *Determinants of environmental innovations in Germany: Do organizational measures matter? a discrete choice analysis at the firm level*. ZEW Discussion Paper, N. 04-30.